

Alman Okullarında İslâm Din Öğretimi*

Klaus GEBAUER / Çev. Beyza BİLGİN

Dr. / Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-mail: bilgin@divinity.ankara.edu.tr

1987/88 öğretim yılından beri Kuzey Ren Vestfalya Temel Eğitim okullarında Müslüman-Türk öğrencileri için Din öğretimi bulunmaktadır. Bu ders Anadilde Tamamlayıcı Dersler çerçevesi içinde verilmekte, fakat özel bir Din Pedagojisi yöntemine dayanarak yürütülmekte ve öğrencilerin başarıları ayrı bir notla değerlendirilmektedir. Ders, hemen bütün Türk Temel Eğitim öğrencilerinin katıldığı Anadilde Kültür Dersleri'nde olduğu gibi, isteğe bağlıdır. 1989/90 öğretim yılında, birkaç okulda, beşinci ve altıncı sınıflar için hazırlanan bir İslam Öğretimi programının ilk geliştirme çalışması uygulandı. Bundan sonraki iki dönemden birincisini içine alacak program, tahminlerimize göre, 1991 yılında uygulamaya girebilecektir. İkinci dönemin programı hakkında henüz bir düşüncemiz bulunmamaktadır.

Yirmi yıl önce hiç kimse İslam öğretim hedeflerinin, bir gün gelip Alman okul sisteminin pedagojik bir parçası olacağını tahmin edemezdi. İslam öğretiminin veya İslam Din dersinin gelişme seyri Alman eyaletlerinin her birinde farklı bir seyir izlemiştir. Kuzey Ren Vestfalya ve Hamburg

* Religiöse Unterweisung für Schülerinnen und Schüler islamischen Glaubens in den Schulen des Landes Nordrhein-Westfalen (1979-1995), Herausgegeben vom Schule und Weiterbildung, Verlag für Schule und Weiterbildung, Druckverlag Kettler GmbH, 1995 içinde.

seksenli yılların başında öğretim planları ve programlarla işe başladılar. O zamandan beri Almanya'da, İslam dersinin yasal bir branş olarak okutulması ile ilgili geniş çaplı bir tartışma ortaya çıktı ve bu tartışma zaman zaman sertleşebildi. Böyle bir dersi teklif edenler toplum içinde, politikada ve yönetimde sadece politik engellerle değil, ondan daha fazla, bir yandan Alman toplumunun Hıristiyan gelenekleri ile damgalı Anayasasının diğer yandan İslam kültürünün farklılığından kaynaklanan yapısal engellerle çarpışmaktadırlar. Kuzey Ren Vestfalya'nın tecrübelerine bu yöntemin problemlerinin bir örneği olarak bakılabilir.

Aşağıdaki açıklamalar, bu bağlamdaki üç soruyu aydınlatacaktır ki bunlar, Alman okul sistemi içinde bir İslam Din dersi düşünüldüğünde, genel olarak her zaman önem taşıyacaklardır:

- Bu dersin "okutulması" ile amaçlanan şey nedir?
- Böyle bir ders Alman öğretim sisteminin yapısına nasıl uyum sağlar?
- Bir İslam dersinin, Alman okullarınca hazırlanacak hangi hedefleri ve muhtevası olabilir?

1. "Giriş"

Bir okul sistemi içine yeni bir branş veya bir pedagojik yenilik "dahil edilince" herkes kısmi bir metot düzenlemesini düşünmeye başlar ki, bu metot düzenlemesi tasarlanan zaman içinde politik iradenin sonuçlarını ortaya koyacak işlemleri (mesela öğretmen hizmet-içi eğitimi) uygulamaya geçirebilsin. İslam Din dersi konusunda şimdiye kadar kazanılan tecrübeler henüz bundan söz edecek seviyede değildir.

Şunu itiraf etmeliyiz: Kuzey Ren Vestfalya İslam Din dersini ne yasal ne de program-ıçerik olarak okutmuştur. "Müslüman öğrenciler için Din Öğretimi" denilen ders, müstakil bir branş değildir, sadece Anadilde tamamlayıcı derslerin bir bölümüdür. Bu sebeple o bütün Müslüman çocuklara değil, sadece Türk çocuklarına hitap etmektedir. Dersin dayanmak durumunda olduğu öğretim programı da, yasal anlamda bir öğretim planı değildir. Onun ne okul programının bütünlüğüne katkı teşkil edecek bir yöntemi ne de okul disiplini açısından kabul edilecek bir açıklaması vardır. Okul programında da böyle bir ders görünmez.

Öyleyse Kuzey Ren Vestfalya'da yapılmakta olan şey nedir? Açıklanan yasal duruma rağmen Kuzey Ren Vestfalya'da bugün fiilen İslam inanç muhtevasını ve eğitim hedeflerini ihtiva eden bir ders bulunmaktadır ve bu ders uygulamada kalite ve kantite bakımından mesafe kat etmektedir. Bu dersin ve onunla bağlantılı bütün diğer ölçütlerin nasıl meydana geldiğine biraz detaylı olarak bakmak anlamlı olacaktır.

1978 yılında Kuzey Ren Vestfalya eyaleti Eğitim Bakanı, yeni kurulmuş olan Eyalet Okul ve Hizmet-içi Eğitim Enstitüsünü, İslam Din dersi için bir öğretim programı tasarısı hazırlamakla görevlendirmişti. Eğitim Bakanı o zaman bunu kendi inisiyatifi ile yapmamıştı. Bir kaç İslam Cemaati ve Birliği birleşmişler, böyle bir dersin okutulması için müracaat etmişlerdi. Cemaatler, Müslüman olmayan bir çevre içinde, İslam inancını çocuklarına

öğretmenin, Müslümanlar açısından ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğunu göstermişler ve bunda ısrar etmişlerdi. Federal Anayasa ve Eyalet yasalarında, Devlet okullarında İslam eğitiminin verilebileceği ile ilgili maddeleri de dayanak olarak göstermişlerdi.

Eğitim Bakanı Müslümanların tekliflerini ve dayanaklarını reddetmek istememişti, ayrıca o, anne babaları farklı bir kültürden olan çocukların, okulda ve genel olarak eğitimde, değer ölçüleri bakımından gelişmelerini ihmal etmenin, toplum politikası açısından ne kadar sakıncalı olacağını biliyordu. Acele edilmesinin sebebi, Alman okullarındaki Müslüman çocukların büyük sayılara ulaşmış olmasından ve o zamanlar fiiliyatta zaten birçok Türk öğretmen tarafından okutulmakta olan Din öğretiminin, öğretim programlarının ve okul kitaplarının izlediği Türkiye örneğinin Almanya'da yaşamakta olan Müslüman çocukların içinde yaşadıkları hayatın gerçekleri ile hiç mi hiç ilgili olmamasından kaynaklanıyordu. Kısmen de bu ders Alman okullarının eğitim hedeflerine ters düşüyordu.

Kabul edilebilir bir öğretim planının geliştirilmesi için gerekli zaman dikkate alınarak, Eğitim Bakanı bir İslam Din dersini okutmanın yasal sorunlarını aşma işini ertelemişti. Her şeyden önce o, İslam eğitim hedefleri ile muhtevasının, Kuzey Ren Vestfalya'da uygulanmakta olan öğretim planı ve ilkeler açısından ifade edilip edilemeyeceğini görmek istiyordu. Temel birkaç sorunun tartışıldığı bir açılış seminerinden sonra, Eğitim Bakanı Eyalet Enstitüsünü, 1979 Aralık tarihli kararname ile, bir öğretim planı taslağı hazırlamakla görevlendirdi. Bakan, birisi kadın olmak üzere dört Türk öğretmen, iki İslam İlahiyatçısı ve bir Türkiyatçı ile aynı zamanda İslam alanında uzman olan iki Protestan Din Eğitimcisi'nden oluşan bir komisyonu da oluşturdu. Başkanlığı bir Eğitim Müfettişi üstlendi, mesleki ve yönetsel işbirliğini de Eyalet Enstitüsü.

1980 Aralıkta bu Komisyon bir ilk taslağı ortaya çıkardı ve bu taslak 1981 Mayısında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Eğitim Bakanlığı Daimi Komisyonuna sunuldu. Kuzey Ren Vestfalya eyaleti çalışmaları bir pilot-proje olarak yürütmek ve sonuçları tekrar bildirmekle görevlendirildi. 1981 Aralıkta öğretim planı komisyonu, 24 olarak planlanan ünitelerden üçünü takdim etti. Bu aşamadan itibaren on dokuz kadın ve erkek Türk öğretmeni, ünitelerin uygulanarak denendiği geliştirme çalışmalarına katıldılar. Yine bu tarihten itibaren planlanan dersin okutulması ile ilgili yasal sorunlar da tartışılmaya başlandı. Bu durum, giderek genişleyen bir resmiyeti de beraberinde getirdi. Tartışmalar, Müslüman olmayan Alman devletinin böyle bir öğretim planını öne sürmeye hakkı olup olmadığından, İslam Din dersinin Hıristiyan Din dersi ile nasıl eşdeğer tutulabileceğine kadar uzanıyordu. Türk yönetimi, tasarımı sözlü bir nota ile protesto etti. Söz konusu olan Türk vatandaşlarının eğitimi idi ve bu iş Alman devletinin değil, Türk devletinin işi olabilirdi. Eğitim bakanı bu kararı Dışişlerine havale etti. Diplomatik ilişkilerin başlamasından itibaren Türk yönetimi, Kuzey Ren Vestfalya tasarısı ile yakından ilgilenmeye başladı. Bonn'da, Eyalet

Enstitüsü ile Türk Büyükelçiliği arasında görüşmeler yapıldı ve protestolar sessizce sona erdirildi.

1982 Ağustosunda Komisyon, Temel Eğitimin birinci ve ikinci sınıfları için bir öğretim planı taslağını sundu. Bu tasarı da öğretim uygulamaları ile denenmişti. Bu defa 28 kadın ve erkek öğretmen katılmıştı. Genel tartışmalar genişliyordu. Kadın ve erkek öğretmenler toplantılarda tasarılar üzerinde çalışıyorlardı. Korku ifadeleri öne sürülüyordu, dini ve politik aşırı fikir birlikleri okul ve dolayısıyla onun çalışma sahası üzerinde etkili olabilirdi. Öğretmen Birlikleri tavır aldılar. İki kollojyum yapılarak, ilgili İslam birliklerine bilgi verildi. Bu Birlikler, muhteva ile ilgili tartışmalara katılmak istemiyorlardı, sadece usul olarak geliştirme çalışmalarına katılmış görünmek ve bu sayede Öğretim muhtevasının nihai kararı ve öğretmenlik belgesinin verilmesi aşamasında söz sahibi olmak istiyorlardı. Eğitim Bakanı her iki isteği de reddetti. Bu kollojyumlardan sonra daha pek çok bilimsel toplantı ve Kongreler yapıldı, böylece Enstitüye tasarımı sunma ve onu İslam cemaatleri ve Birlikleri ile tartışma imkanı verildi. Bunlarda Alman Müslümanları da söz aldılar. Tasarı ile ilgili tartışmalar giderek karmaşıklaşırken bir yandan da somutlaşıyordu, çünkü her defasında planlanan eğitim tasarısının bir detayı daha kavranılır ve tartışılabilir hale geliyordu. Artık yavaş yavaş İslam Din dersinin ne olabileceği somut olarak tasavvur edilebiliyordu. Diğer yanda ise Alman devleti tarafından düzenlenen bir İslam Din dersinin geçerliliği sorusu önem kazanıyordu. Şimdi Hıristiyan kiliseleri de uygulanan yöntemle karşı şüphelerini bildiriyorlardı, çünkü onlar birer kuruluş olarak İslam cemaatlerinin yasal haklarının verilmediğini düşünüyorlardı. Onlar Anayasada ve okul tüzüklerinde, bir Din dersinin ancak ilgili dini cemaatin kabulü ile uygulamaya konulabileceği ve teşekkül ettirilebileceği hakkındaki kesin maddenin çiğnenmekte olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu yüzden 1983 Ağustosunda ortaya konulmuş olan, Temel eğitim için ilk Program geliştirme taslağı ve aynı zamanda ders yeni bir tanımlamaya uğradı. Artık o, "Müslüman Öğrenciler için Din Öğretimi" olarak isimlendirilecekti. Bu tanımlama, tasarılar da söz konusu olan çalışmanın, yasal Din dersi olarak öne sürülemeyeceği hususunu açıklığa kavuşturuyordu. Belli oluyordu ki, böyle bir uygulama Hıristiyan kiliselerinin korkularını uyarmıştı, Dinin cemaatleri ile usul olarak birlikte çalışılmadan bir İslam Din dersinin oluşturulması, Kilise ile Devlet arasındaki ilişkilerde değişen bir uygulamanın başlangıcı olabilirdi.

İslam din dersinin okutulmasının gerekliliği bu arada bütün ülkede kabul edilmiş oldu. Daimi Komisyon 1983 Mart'ında özel bir Komisyon oluşturdu, Devlet okullarında İslam Din dersi okutulması için geçerli bir şekil aramakla görevlendirilmiş bir Komisyondur bu. Komisyon, planlanmış olan kararların uygulanmasını isteyemezdi. Onun Raporu sadece yasal ve organize yedi farklı modeli, mevcut durumda çeşitli eyaletlerde uygulanmakta olan şekli ile açıklamaktan ibaretti. Rapor bunun yanı sıra

İslam Din dersinin nasıl yasallaştırılabileceği üzerinde düşünceleri de geliştirdi. O aynı zamanda göstermiş oldu ki, bu ders fiiliyatta pek çok yerde bir oldu bitti durumundadır.

1984 yılı Ekim ayında, Kuzey Ren Vestfalya'da, öğretim uygulamalarında denenmiş ve Türkçe olarak da okunma imkanı olan bir Temel eğitim İslam öğretimi programının taslağı tamamlanmış bulunuyordu. Aynı ayda, Eğitim Bakanı Enstitüyü, Türkiye üniversitelerinin İlahiyat fakülteleri ile ve Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile, program taslağı üzerinde görüşmeler düzenlemekle görevlendirdi. Bu görüşmeler Türkiye'de, taslağı değerlendirecek Komisyonların oluşturulmasını gerektirdi. Bir dizi uyarı ve değişiklik teklifi ortaya çıkıyordu. Başvurulan bütün kurumlar, programın İslam eğitiminin ilkeleri ile uyumlu olduğunu ifade ediyorlardı.

1986 yılında nihayet program, özellikle Müslüman tarafının ve Kahire El-Ezher üniversitesinin uyarılarının dikkate alınmasından sonra, okullarda genel olarak uygulamaya geçirilebildi. Kuzey Ren Vestfalya'nın okullarında görevli yaklaşık 1000 Türk kadın ve erkek öğretmenden 850'si programı istediler ve ona göre ders vermeye hazır olduklarını bildirdiler. O zaman onlar, alan ve pedagojik formasyon açısından geniş kapsamlı bir hizmet-içi eğitime alınıyorlardı. 1988-89 da program doğrultusunda, ilkokul birinci ve ikinci sınıflar için, iki İslam Din öğretimi kitabı yayımlanabildi.

1984 yılında, Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile başlayan görüşmeler altı aylık dönemler halinde, Ankara'da ve Soest'da, Türkçe öğretiminin, Anadilde Tamamlayıcı Dersler ve Din öğretiminin diğer bütün sorunları üzerinde devam ettirildi. Görüşme sonuçlarının hepsi Alman-Türk Karma Komisyonu tarafından Daimi Komisyona ve Bakanlık çevrelerine tasdik ettirildi. 1987 yılı Haziran ayında, Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin o zamanki dekanı Prof. Dr. Orhan Karıncı, Türk Milli Eğitim Bakanı tarafından, İslam eğitiminin bütün sorularına daimi danışman olmak üzere tayin edildi. 1988 yılının Nisan ayında, Ankara'da, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir Kongresinde, bu Kongreye değişik fakültelerden toplam 200 kişi katılmıştı, Kuzey Ren Vestfalya çalışmaları ve değerlendirmeleri takdim edildi ve tartışıldı. Bunlar büyük ilgi topladı ve çok övgü aldı.

Açıklanan bu gelişme tarihi, ayrılıklardan ve ihtilaflardan kaynaklanan yüksek seviyeli bir danışmayı olduğu kadar, tasarının devamlılık gücünü de sergileyen bir süreci yansıtmaktadır. Yasal çerçeveden bakılınca, bütün gelişme süresince gözle görünür hiçbir adım atılmamış, kabul edilirlilik açısından ise büyük bir adım atılmış olduğu görülmektedir. Türk kadın ve erkek öğretmenlerinin çoğunluğu, kendilerinden çok şey istendiğini hissetmekte olmalarına rağmen, aynı fikirdedirler. Üniversite çevrelerinden, bugüne kadar tasarısı ile temasa gelmiş olan İlahiyatçılar, onu takdirle karşılıyor ve kusursuz buluyorlar.

Okul kitabı çıktığından itibaren veliler de olumlu tepkiler gösteriyor. İslam cemaatleri temel yasal duruma çok önem veriyor, ancak bütün

endişelerine rağmen mesleki dürüstlük pek çoğu tarafından tartışılmamaktadır. Hıristiyan Kiliseler de artık Devlet okullarında bir İslam Din dersi bulunmasının gerekliliğine inanmış durumdadır. Özet olarak söylenebilir ki, Kuzey Ren Vestfalya'da İslam Din dersleri yasal anlamda gerçekleşmedi ama, fiiliyatta gerçekleşti. Fiiliyattaki gerçekleşme, taraflardan şüpheler izhar edilmesine rağmen, hiç kimsenin bu dersi dışlamaması ile açıklanabilir. Okulları İslam'a açmakta bir gizli konsensüs var gibi görünüyor. Yasal düzenleme ne zaman uygulamadaki gerçekliğe uyum sağlayacak sorusu ise henüz açık.

2. Bir "prensip" sorunu

Anlatılan tarihe gösteriyor ki, böyle bir tasarının gerçekleştirilmesinin yanı sıra değişik ölçülerde kolay veya zor çözümlenebilir görünen bir dizi problem bulunmaktadır. Dolaylı ve dolaysız bu dersle ilgilenenlerden kaynaklanan kabul problemi, didaktik olarak çok iddialı olan bir tasarının, herhangi bir pratik tecrübe söz konusu olmaksızın uygulamaya konulması problemi bunlar arasındadır. Tasarı ve aynı zamanda ders üzerindeki politik ve ideolojik tartışmalar da bunlar arasındadır. Bütün bunlar üzerinde, zeminin müsait olmayışı açısından konuşulamayacaktır.

Bundan sonraki bölümde sadece Müslüman olmayan bir Devlet tarafından üstlenilen İslam öğretiminin hedeflerinin ve muhtevasının yasallığı ve geçerliliği ile ilgili olarak nelerin yapılabileceği hakkındaki temel hukuksal problemler üzerinde durulacaktır. Bu problemleri tam olarak belirleyebilmek için, Federal Anayasanın, Eyalet Anayasasının ve okul tüzüklerinin ilgili maddelerini ortaya koymalıyız:

Federal Anayasa, madde 7,3:

"Din dersi Devlet okullarında, Din dersinden bağımsız okullar hariç, programa dahil bir branştır. Devletin denetim hakkı saklı kalmak kaydı ile Din dersi, cemaatlerin inanç prensipleri ile uyum içinde verilir..."

Kuzey Ren Vestfalya Anayasası, Madde 14,1 ve 2:

(1) "Din dersi, dünyevi okullar (Din dersinden bağımsız okullar) hariç, programa dahil bir branştır. Din öğretimi yapmak için öğretmenin, Kilisenin veya Din cemaatinin onayına ihtiyacı vardır. Hiç bir öğretmen Din dersi vermeğe zorlanamaz."

(2) "Din dersi için öğretim planları ve ders kitapları, Kilise veya Din cemaati ile anlaşarak belirlenecektir."

Okul tüzüğü, P 35, 1:

"Bir Devlet okulunda, dini bir azınlıktan olan öğrencilerin sayısı en az on iki olursa, bu Din dersi programa dahil edilebilir. Okul müfettişliği bu Din dersinin okul programı çerçevesinde verilmesini sağlamakla görevlidir..."

Anayasa hakimleri giderek artan bir mutabakatla şu fikirdedirler ki, Federal Anayasa ve Kuzey Ren Vestfalya Anayasası, Müslümanlar için de Din dersi düzenlemek hakkına sahiptir. Okul tüzüğü gerçi en az öğrenci sayısını belirleyerek Anayasayı sınırlamaktadır. Fakat bu sayıya erişilme

durumunda, okul müfettişliği okula kabul edilen Din dersinin verilmesini sağlamakla görevlendirilmektedir. Bu durumda Eğitim Bakanı en üst seviyeden müfettiş olarak görevli kılınmaktadır ki böylece,

- ders için saat ayarlayacaktır (programda bir yer açacaktır),
- dersin amacı ve muhtevası ile geçerli bir öğretim planı hazırlatacaktır,
- dersin öğretimi için, öğretim bilgisine sahip öğretmenler hazırlatacaktır.

İslam Din dersi hakkı böylece kesinlik kazanmaktadır. Fakat bu hakları belgeleyen Federal Anayasa ve Eyalet Anayasasının aynı maddeleri, onun gerçekleşmesini önleyen talimatı da ihtiva etmektedir. Hem öğretim planı hem öğretmenlik belgesi, Din dersi söz konusu olunca öğretmenlik belgesinin Dinin cemaati tarafından tasdik edilmesi gerekiyor, ancak Dinin cemaati ile birlikte hazırlanmış veya tasdik edilmiş olmak şartı ile verilebiliyor. Bu talimat Hıristiyan Kiliselere, Din dersinin hedefini ve muhtevasını kendi inanç yorumları açısından belirleme hak ve yetkisini garanti etmektedir. Kiliseler açısından bu durum çok iyidir. Fakat bu talimat Müslümanlar için, mevcut tarihi şartlar muvacehesinde, Devlet okullarında Din dersi haklarının kullanılamaması anlamına geliyor. Çünkü öğretim planı ve öğretmenlik belgesi üzerinde bir "anlaşmayı" hedeflemek, Alman devleti karşısında, Din sorunlarını savunmada cemaati temsil edecek bir otoriteyi gerektirmektedir. İslam böyle bir otorite tanımamaktadır. Bizzat halifeler de bu otoriteye sahip değildirlir. İslam'da, Allah ile müminler arasında aracılık yapacak bir Ruhbanlık olmadığı için, inanç yönetimi ile ilgili bir hiyerarşi geliştirilmiş değildir. İslam inanç öğretisi önemli ölçüde, yaşanan gelenekler içinde, dogmatik bir yönlendirme olmaksızın gelişmiştir. Bağlayıcı inanç esasları bulunmasına rağmen, İslam kendisini inancın son derecede zengin yaşayış biçimlerinde gerçekleştirmiştir. Bir şahıs, bir piskopos veya konsüle benzer bir kuruma İslam, kendi ilkelerini bırakmak istemediği sürece, izin veremez.

Federal Anayasa ve Eyalet Anayasasının talimatı, İslam cemaati eğer Din dersi ile ilgili anayasal hakkını kullanmak istiyorsa, kendi kişisel anlayışını İslam inancının özündeki bu birlik ve bütünlük içinde yorumlamak zorundadır, prensibinden hareket etmektedir. Anayasa, "anlaşma" talimatı ile, Devletin inanç işlerine karışmasını önlemek işini burada kendisi yapmaktadır, hem de öyle yüksek bir hukuksal düzeyde ki problemin çözümü prensipte imkansız görüldüğü bir durumda. Bu ikilem tarihi açıdan bütünü ile açıklanabilir, fakat bu bir şeyi değiştirmez, sadece Federal Anayasasının ve Eyalet Anayasasının, bütün açık seçikliğine rağmen, toplumumuzda yaşayan gerçek bir yabancı kültürün eşit şartlarda kendini gerçekleştirmesi için ne kadar dar olduğunu ispat eder. Burada geleneksel anlamda, insanın insanı kabul edememe davranışı anlamında bir toleranssızlık değil, fakat yapısal bir toleranssızlık söz konusudur.

Bu durumda, Almanya'da bulunan cemaatler ve birlikler, bu karmaşık hukuksal durumu bildikleri için, daima olduğu gibi, aralarında ortak bir isim

bulmaya çalıştılar, bu isim işleri Anayasa ve kanunlar açısından kolaylaştıracak, İslam cemaatini Alman devleti karşısında hukuken temsil edecekti. Fakat bu çalışma her defasında geri tepmiştir, çünkü çeşitli gruplar teolojik ve ideolojik açıdan farklı anlayışları ile her zaman ayrı kalmışlardır. İslam'a uygun olmayan bu türlü başarısız girişimler, Alman bakış açısından çoğunlukla uzlaşmaya ve barışa istidatsızlık olarak görülmektedir. Bu kısmen doğru olabilir. Fakat başlıca sebep, İslam'da böyle bir geleneğin olmamasıdır. Günün birinde inanç alanında genel kabul kazanarak, Alman devletine hukuksal anlamda muhatap (partner) olacak bir temsilcinin çıkacağını beklemek, İslam'ın yapısı ve tarihi hakkındaki bilgiler ve Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki İslam tecrübeleri göz önüne alınca hayal olmaktadır.

Şu da bir gerçektir ki, burada yapılan açıklamalara dayanarak, İslam'da hiç bir otoritenin olmadığını söylemek doğru değildir. Bir çok imam ve fakih, bazen İslam inancının teorisyenlerinininkinden daha büyük bir itibara erişebilir. Hatta teolojik ve aynı zamanda gündelik hayatla ilgili sorunlarda rastlanan, inanmış Müslümanlar için bağlayıcı bir kademeli yetkiler manzumesi de vardır. İslam tarihinde İslam hukukçularından ve hukuk okullarından oluşan bir birikim vardır ki, bunlar Müslümanların inançla ilgili uygulamalarını son derecede etkilemiştir. Bugün için önemli bilginler çoğunlukla İslam ülkelerinin üniversitelerinde toplanmaktadır. Fakat bu otoriteler de hiç bir zaman İslam cemaati adına konuşmamışlardır ve konuşmamaktadırlar. Onlar daha çok müminlere "doğru yolda gitmekte" yardımcı kişilerdir. Onların otoriteleri bir ruhbanlık gücüne veya aşkınlığa sahip bir karara dayanmamaktadır. Onların gücü kişisel saygınlıkları ölçüsündedir ve bu da onların teolojideki eğitimine, inancı algılamasına, uygulamadaki örnek kişisel davranışlarına ve verdikleri öğütlerin isabetliliğine bağlıdır.

İslam öğretisinin bu yapısal özelliğine dayanan Eyalet Enstitüsü, Anayasa ve kanunlardaki, Din cemaatleri ile "anlaşma" maddesi açısından meydana gelen boşluğu, saygın Müslüman bilginler ve Teoloji Enstitüleri ile uyuma ve anlaşma yolu ile doldurmayı denedi. En azından, İslam Din dersinin yasal hedeflerini ve muhtevasını oluşturmada böyle bir yol düşünülebilmştir ve düşünülebilmektedir. Bu kişisellikten ve bu kurumlardan İslam'daki genel teolojik tartışmalar çıkabilir mi? Şüphesiz bu tartışmaların, Almanya'daki Müslümanların çoğunluğunca erişilebilir olmadığı, çünkü burada halkın inancı ile teolojik doktrinler arasında bağ kuracak seviyede yetişmiş İlahiyatçıların bulunmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Gerçi Türk-İslam cemaatlerinde ve birliklerinde "ilahiyatçı" unvanını taşıyan çok sayıda insan bulunmaktadır. Fakat bu unvan onların gerçek mesleki kalitelerini ve kabiliyetlerini göstermemektedir, çünkü bu unvan, Almanya'daki Türk Müslümanların dini açıdan çok basit düşünen çoğunluğu için özel ve iddialı bir ispatlamayı gerektirmemektedir.

Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki Müslüman cemaatte akademik seviyede yetişmiş Türk ilahiyatçıların olmayışının iki sebebi vardır: Birincisi, Türkiye'de Atatürk inkılaplarından beri teolojik çalışmalarda tarihten kaynaklanan eksikliğin etkisi vardır. Ancak yakın zamandan beri bu ülkede Akademik İlahiyat yeniden başlamıştır. İkinci olarak Türkiye'den Almanya'ya gelmiş olan insanların çoğunluğu, kırsal kesimden veya şehirlerin kenar semtlerindedir. Bu insanların, dini liderlerinden büyük teolojik beklentileri bulunmamaktadır. Bu durum değişebilir ve değişmesi umulmaktadır. Türk Diyanet İşleri Başkanlığı şu sıralarda Almanya Federal Cumhuriyetindeki Türk Müslümanlığını teoloji okumuş personel ile besleyecek bir organizasyonu kurmaya çalışmaktadır, böylece mevcut cemaatlere tahsilli imam temin edecek veya bizzat cemaati teşkilatlandıracaktır. İslam birliklerinin, özellikle gelenekçi ve fundamentalist olanların göz ardı edilemeyecek bir bölümü, Türkiye'de bir akademik Teolojinin gelişmesinde kendi otoriteleri için bir tehlike görmektedirler. Bunun için onlar, -Türklerin kendileri bile- Türkiye'nin üniversiteli İlahiyatçılarını, İslam'ı temsil etmek bakımından uygun bulmamaktadırlar, çünkü mesela bu İlahiyatçılar laik bir devletin uzantılarıdır. Genellikle tanınacak bir İslam dersinin başarılı olması için, Akademik teolojiye bağlanmanın tek mümkün yol olması, teolojik mesleki kalite ve geniş görüş ne seviyede olursa olsun, bir sorun teşkil etmeyecektir.

Ayrıca bir İslam Din Cemaatleri Birliğini Din dersi için çok önemli olarak öne sürmek adına, İslam bilim dünyası üzerinden gidilecek yol da bir imkan olarak görülmediği taktirde, ortaya çıkacak başarısızlık Almanya'da çalışan cemaatlerin diğer bütün ilahiyatçıları ve liderleri için de geçerli olacaktır. Onlar da teolojik anlamda, ait oldukları cemaate hitap etme yetkisini kullanamayacaklardır. Onlar da inananları için sadece yardım edicidirler. Cemaat üyelerince geçerli bir manevi güce sahip oldukları sürece, bunlar sadece Federal Alman Dernek Hakları çerçevesinde, işlevleri ölçüsünde dikkate alınacaklardır.

Federal Alman okul sisteminde İslam öğretiminin hukuksal bağlantısı sorusu bugüne kadar açık kalmıştır. Soru, İslam'ın kurumsal yapısını Hıristiyan Kiliselerine uydurması ile cevaplandırılacak değildir. O bunu yapamaz. Sorun ancak hukuksal bir yeniden yorumlanma ile çözülebilecektir. Bu ise sadece hukuksal yaratıcılığı değil, aynı zamanda kendini Müslümanların yerine koyabilme kabiliyet ve hazır bulunuşluğu gibi bir geniş görüşü de gerektirmektedir. Her şeyden önce Hıristiyan Kiliselerinden de, İslam'ın kendini gerçekleştirme karşısındaki toleransını kendisinin devletle ilişkisini belirleyen yorumuyla sınırlamamaya, aksine Devlet ve Din cemaatleri arasındaki ilişkinin çoğulcu olması için yaratıcı ve dayanışmacı bir biçimde çalışmaya ve böylece İslam'a da eşit muamele görebilmesi için bir şans verilmesini sağlamaya hazır olması beklenmektedir.

3. Utanç verici soru

Şimdi değinmek istediğim soru, mevcut hukuksal şartlar altında, bir İslam öğretiminin, muhteva açısından imkanlarının ne olabileceği ile ilgilidir. Dinin hedeflerine göre hazırlanmış olması gereken, fakat Din dersi adını alma izni olmayan bir ders için, onun nasıl olup da Dine dayandırılabilceğini sormak lazımdır.

Buraya kadar yapılmış açıklamalar gösterdi ki, İslam Din dersinin resmen okutulmasının karşısındaki başlıca engel, İslam cemaatinin, resmi İslam dersinin hedeflerini ve muhtevasını kendi inanç ilkelerine göre belirleme konusunda kendisine tanınmış olan yasal hakkı nasıl kullanabileceği sorusunun henüz cevaplandırılmamış olmasıdır. Resmi Din dersinin hedeflerini ve muhtevasını belirleme hakkı, her şeyden önce, dünyevileşme süreci içinde Hıristiyan kilisesine tanınmış ve o zamandan kalmış olan bir tarihi hakktır. Devlet ile Kilisenin arasındaki kesin bir ayrılık aslında bir Din dersine izin veremezdi. Buna rağmen onun Alman Anayasasında yer almış olmasının, tarihi olanlarının yanı sıra iki sebebi daha vardır: Birinci sebep, Devlet artık eğitimin çok önemli bir bölümünden sorumlu olduğu için, eğer Hıristiyanlığın oluşturduğu kimlik genel toplumsal güç olarak korunacaksa, Hıristiyan kilisesi için, Hıristiyanlık eğitimi üzerindeki hakkını devletin kurumlarında da kullanmak zorunluluğunun ortaya çıkmış olmasıdır. İkinci sebep de şudur ki, Kilisenin bu ilgisi, Devletin eğitim sistemini, değerlerin ve ölçütlerin nesilden nesle geçeceği ve demokratik bir topluma uyacak şekilde gelişeceği, yani demokrasi anlayışının hayatıyet kazanmasına ve genişlemesine yardım edeceği şekilde kurmak konusundaki ilgisi ile bağdaşmaktadır. Bugünkü toplumumuzda geçerli olan ölçütler ve değerler, Hukuk ve Demokrasi münasebetleri, özgürlük, adalet ve dayanışma gibi kavramlar tarihi temellerden dolayı Hıristiyanlığın etkisi altındadır. Değerler eğitimi açısından bakılınca, Devlet ve Kilise aynı toplumsal zemin üzerinde faaliyet göstermektedirler. Bu faaliyetlerin yarışma içinde mi yoksa dayanışma içinde mi olduğuna gelince: Devlet, eğer sorumluluğunda bulunan eğitim sistemini demokratik düşünce ve demokratik davranış açısından, tarihi bilinçle geliştirmek istiyorsa, en azından Hıristiyan eğitiminin bir kısmını etkileyebilmek amacını gütmek zorundadır.

Demek oluyor ki, Din dersi aralarında yarışan iki toplumsal ilginin kesişme alanında yer almaktadır. Bu alanda toplumsal ve dini eğitimin hedefleri ve muhtevaları uyuşmak durumundadır. "Uzlaşma" deyiimi Federal Anayasa ile Eyalet Anayasasını, Kilise ile Devleti işbirliği yapmakla görevlendirmiştir. Bu işbirliğinin Kuzey Ren Vestfalya'da şimdiye kadar nasıl gerçekleştirilmiş olduğu, Protestan ve Katolik din dersi için yapılan program geliştirme çalışmalarının bir analizi gösterebilir. Böyle bir çalışma burada çok uzun zamana mal olabilir. Fakat özet olarak söylenebilir ki, dini ve toplumsal hedefler ve muhtevalar bir araya getirilebilmektedir. Din dersinin ne İrşat ne de Sosyal bilgiler dersi olduğunda, *bilakis inancın*

geleneğini ve ilkelerini, öğrencilerin kişisel ve sosyal olarak yaşadıkları dünyadan kaynaklanan sorularla bağlaması gerektiğinde fikir birliği bulunmaktadır. Din dersi pedagojik olarak okul eğitim sisteminin bütünlüğü içinde, tamamlayıcı bir unsur olmak durumundadır. O, eğitime katkısını aynı zamanda demokratik bir toplumdaki yeni yapıyı destekler.

Bütün bunların İslam Din dersi için anlamı nedir? Soru hedefler ve muhteva hakkındadır. Açıklanan kesişme alanı modeli burası için ne derecede uygundur? Değerler ve ölçütler alanında ortak bir tarihi temelden söz edecek durumda değiliz. Yani bu modelin İslam açısından, Devlet ile Din cemaatinin işbirliğine bir zemin oluşturması düşünülemeyecektir. Kuzey Ren Vestfalya'da İslam öğretiminin gelişimi hakkındaki rapora göre ise, Almanya'daki Müslümanlar ile Alman devleti arasında, İslam Din dersinin düzenlenmesi bakımından gözle görülür derecede büyük bir ilgi vardır. Öyleyse biz ilgi alanlarını araştırmalıyız.

Müslümanlar için genellikle söylenebilir ki, onlar Müslüman olmayan bir çevrede İslam kimliklerinin bilincindedirler ve aynı zamanda, çocuklarının ve torunlarının bu kimliği kaybetmesinden korkmaktadırlar. Onlar Devlet okullarının Din dersinde, mümkün olduğu kadar çok Müslüman çocuk ve gence ulaşmak açısından, resmi okulların otoritesinden, Devletin organizasyon ve para gücünden yararlanma imkanı görmektedirler. Böyle bir dersin muhtevası açısından, her şeyden önce İslam inanç geleneğinin yaşatılması için, gereken her şeyin yapılmasını istemektedirler. Onları ilgilendiren, İslam değerlerinin aşılması, kök salması ve İslam cemaatinin oluşması için eğitimidir. Organize cemaatler bununla daha çok cemaat yaşantısını ve otoritesini, çocukların aileleri ise daha çok ailenin otoritesini anlamaktadırlar. Müslümanlar inançlarının bilinçle yaşanması sayesinde, Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki varlıklarının sosyal ve fizik güvensizliğini aşmak istemektedirler. Bu durum, İslam cemaat hayatının burada niçin gettoya meyyal olduğunun da kanıtıdır.

Alman devletini, İslam Din dersini kabul etmeğe sevk eden bir sebep de güvenlik ihtiyacı konusunda bir şey yapmak oldu. İslam kültürünün yabancılığı, onun Devletin dikkatini çekmesinin bir sebebidir. İslam değerlerinden birçoğunun tanımı, demokratik yasalarla uyum sağlamış bir Batı Avrupa toplumu için, zor veya uzlaştırılmaz sayılsa bile. Bu anlayışa göre, nüfusun bu kadar büyük bir bölümü için bir İslam değerler eğitimi oluşturulması, eğer onlar özel haklara göre organize olmuş cemaatlerin ve birliklerin insafına terk edilecek olurlarsa, ortaya çıkabilecek ve toplumun demokratik altyapısı ile bağdaşmayacak bir dini alt kültür tehlikesini de bertaraf edecektir. Yabancı kültürün değerler tanımlaması ile kendi kültürününki arasında bir uzlaşma sağlanmasında başarılı olunamaması halinde, sosyal barışın tehdit edileceğinden korkulmaktadır. Devlet tarafından düzenlenmiş bir İslam Din dersi, okulun farklı değer tanımlarının karşılaşma imkanı bulduğu bir platform olmasının şartlarını da oluşturabilir. Böylece İslam Din dersinin işlevi, Müslümanlara inançları hakkında her

alandaki konuşabilme kabiliyeti kazandırma olabilir. Bu demektir ki, İslam Din dersi inancın ailedeki ve cemaat içindeki günlük yaşantısına, aynı zamanda bilimsel temellere dayanan bilgileri ve görüşleri de katacaktır. Fakat o her şeyden önce öğrencilerini, İslam geleneğini ve bir Müslüman olarak kendi kişisel anlayışını, Müslüman olmayan bir dünyada, kendi gerçek yaşantısı ile göstermeye kabiliyetli kılacaktır. Bu imtiyaz aslında her zaman için cemaatlerin eleştirdikleri bir konudur. Din dersinin daha çok Sosyal bilgilere benzediği, her yerde muhafazakar Protestan ve Katolik çevrelerden işitilmektedir. Gelenekçi ve köktenci Müslümanlar tarafında ise bu Kuzey Ren Vestfalya programının karşısında yer alanların başlıca dayanağıdır. Müslümanlara Din açısından tarafsız bir devletteki resmi Din dersi ile bir İslam devletindeki Din dersinin karşılaştırılmaz olduğunu açıklamak için burada biraz daha ayrıntılı konuşmak gerekirdi. Fakat Alman Anayasası gereği İslam Din dersi, tıpkı Hıristiyan Din dersi gibi, eğitim ve öğretimin genel hedefleri ile “uyuşmak”, birbirini tamamlamak durumundadır. Kuzey Ren Vestfalya Temel eğitim programı bu esaslara dayanmaktadır. Ona göre Din öğretiminin görevlerine şunlar dahildir:

“- Müslümanların özellikle Almanya’da doğan nesillerini, İslam geleneğinin tarihi, ahlaki ve dini inancı ile bilinçlendirmede bir yardım sağlamak ve bireylere bu geleneğin yardımı ile bilgiler vermek;

- Müslüman olmayan bir çevrede bir Müslüman kimliğinin gelişmesinde yardım sağlamak;

- Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında, özellikle Türkler ve Almanlar arasında, eşit haklarla barış ve karşılıklı yardımlaşma ile iyi bir birlikte yaşama için yardım sağlamak.”

Din öğretimi bunlardan başka, bir yandan İslam geleneği ile Almanya’daki toplumsal yaşantıyı birbiri ile ilişkili kılmayı, diğer yandan bu toplumsal yaşantı içindeki günlük tecrübeleri İslam geleneğinin ışığında, hayatın üstesinden gelmeye yardım edecek şekilde geliştirerek yorumlamayı öğretmelidir. Bu görevi hakkıyla yapmak için Din öğretimi, öğrencilerin temel tecrübelerine bağlanır ve onları derse konu eder. Fakat o bunları psikolojik veya psikoterapik amaçla değil, bilakis dini amaçla yapacaktır. Yani o sadece açıklamayı ve aydınlatmayı değil bilakis inançlı yaşamının yorumunu da amaçlayacak, ve ayrıca: geleneklerinden ve cemaatleri ile dayanışmalarından emin olan Müslümanları, ruhi gerilimleri ve baskıları bilinçlerinden, kendi çabaları ile atma hazırlık ve cesaretini göstermeye teşvik edecektir.

Bu görev tavrının geçerliliği, her şeyden önce Din dersine Devlet okullarındaki eğitimin tamamlayıcı bir parçası olma rolünü veren Devletin sunduğu haktan kaynaklanacaktır. Aslında burada önemli bir tartışma ihtiyacı daha bulunmaktadır, Müslüman tarafta temelde bir eleştiri kalmamış gibi görünse de. Eğer program, İslam Müslümanların gayrimüslim Almanya’da yaşadıkları hayatın gerçekleri ile ilgili sorularını cevaplandırmalıdır, bağlamında açıklanacak olursa, “ki ona İslam

toplumlarında şimdiye kadar böyle bir sorumluluk yüklenmemiştir”, o zaman durum derhal değişecektir. Bu cümleye bir çok eleştiri yüksek sesli olarak yapıldı. Çünkü Müslümanlara göre, bu dünya veya öbür dünya ile ilgili hiç bir soru yoktur ki, bir cevabı Kuran’da bulunmamış olsun. İslam Din eğitimi hedeflerinin, İslam’ın inanç esaslarına aykırı düşecek veya bunları değişikliğe uğratabilecek bu maddeyi temel alarak oluşturulacağı sanılmaktadır. Dini cemaatlerin Anayasaya uymakta ısrar etmelerinin sebebi ise, inançlarının bozulmayacağından emin oldukları içindir. Eleştiri öncelikle, dini ve kültürel gettuyu savunan, çoğunluğun kültürü ile birlikte yaşamaya karşı olan gelenekçi ve fundamentalist, yani en azından bu konuda Anayasanın sınırında veya onun dışında hareket eden Müslümanlar tarafından öne sürülmektedir. Büyük ihtimalle onlar, hermetik getto mantaliteyi sebebiyledir ki, Müslüman kardeşlerinin büyük çoğunluğunun, geleneksel İslam’ın sunduğu yorum örnekleri ile Almanya’da yaşamının gerçeklerini anlamakta ne kadar büyük sorunları bulunduğu farkında değildirler.

Kötülük kokusu alanlar sadece gelenekçiler değildir. Entegrasyona hazır olan Müslümanların bile, böyle bir ifade ile ilgili olarak şüpheleri vardır. Onlar Almanlardan ve Hristiyanlardan sık sık şunu işitmektedirler, sizin getirmiş olduğunuz İslam sizin Almanlarla bir arada yaşamınıza engeldir - ister ibadet şekilleri, ister oruç ibadeti olsun. Böyle bir durumda Müslümanların büyük çoğunluğu şunu savunur: Değişmesi gereken İslam değil, hayatın kendisidir. Bu Müslümanlar, ekstremistlerden farklı olarak ayrıca, Kuran’ın insanların hayat şartlarının sayılmayacak kadar çeşitliliğine rağmen, uzun zamandan beri yorumlanmamış olduğuna, hiç bir şekilde de yorumlanamayacağına, çünkü insanların bu iş için prensip olarak yeterli olmadıklarına inanmaktadırlar.

Böyle olunca Din öğretimi, inanç ile ilgili gerçeklerin aktarılması sorunu olarak ortaya çıkmamakta, aksine somut hayati durumlar karşısındaki yorumların aktarılması sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. İnanç esasları Kuran’da bütün zamanlar için geçerli olmak üzere yazılmıştır. Müslüman olarak yaşamak için bunun dışında Sünnet, Peygamberin örnek hayatından rivayetler vardır. Bunlar da Hadis Külliyyatı olarak kotlanmış durumdadır. Yukarıda açıklandığı üzere İslam, dogmatik olarak İslam inanç esaslarını bütün İslam cemaatlerini bağlayabilecek şekilde tespit edebilecek bir insani otorite tanımamaktadır. Bu durum yorumlama yetkisi ile ilgili olarak da böyledir. Bu açıdan bakılınca, her Müslüman’ın inancının kaynaklarını bizzat doğru anlamak için çabalaması gereklidir. O gerçi ulemadan yardım alabilir, fakat o Allah’ın huzurunda kendi anlayışı, kendi kararları ve davranışları olarak onlardan sorumludur. Dersin inancı bozup bozmadığı Hristiyan din dersi için Papalık öğretilerine veya konsül kararlarına müracaatla çabucak tespit edilebilir, hatta piskoposun yetkisi bile bazen böyle bir duruma açıklık getirmek için yetebilir. İslam’da böyle değildir. İslam inancı bir halk inancıdır. İslam teolojiden hareketle olmaktan çok

pratikten hareketle yaşamaktadır. İslam prensiplerden çok somut hayati gerçeklerle başa çıkma tecrübelerinden hareketle yaşanmaktadır. İslam insanlara güçlük yüklemek değil, aksine kolaylık sağlamak istemektedir. (Khoury, A. Theodor: Das islamische Rechtssystem -ein wichtiges Teilproblem im Zusammenhang mit Integrationsfragen. Lähnemann'ın içinde) İslam Emir ve itaatten ziyade karşılıklı konuşma ve davetle yaşamaktadır. İslam temelde kökten-demokrat bir yaşama biçimidir. Bu sebeptendir ki, devlet denetimindeki bir İslam Din dersinin hedefleri ve muhtevası söz konusu olunca, Hıristiyan Din dersinin hedeflerini ve muhtevasını belirlemekte geçerli kriterlere başvurulamaz. İslam Din dersinin hedefleri ve muhtevası, her şeyden önce dersin kendi içinde belirlenecektir. Bu sebeple onlar önceden yazılıp tespit edilemezler. Yazılabilecek olanlar eğilimler ve kabullerdir, bunlar Müslümanların birlikte yaşaması ile dersin içinde oluşan İslam cemaatine, "doğru yolu" aramakta yardım eder. Daha müşahhas söylemek gerekirse, öğretmenlerden başka hiç kimse, dersin muhtevasının sorumluluğunu önceden yüklenemez. Öğretmenler öğrencilere, inancı yaşanan hayatla ilişki içine sokmakta ve buna karşılık inancın arka planında, somut hayat tecrübeleri üzerinde çalışmakta yardımcı olacaklardır.

Öğretmenlerin yardım görevi Kuran'a dayanacak, organizasyonların yönlendirmesinden oluşmayacaktır. Yardım görevi ile bağlı olan asıl görev ise, hayat boyunca kendi kendine yardım etmeyi öğretmektir. Bu demektir ki, İslam Din dersi öğretmenleri, hiçbir organizasyona bağımlı olmasalar dahi, öncelikle kendilerini en iyi şekilde yetiştirdikten sonra, inançlarından yola çıkarak ders verebilirler.

Burada imkanlar ve alanlar bolluğu göze çarpmaktadır. Pedagojik geliştirme kadar alan geliştirmesi de söz konusudur. Kuzey Ren Vestfalya'nın program geliştirme çalışmasının tasarladığı üzere, İslam Din öğretimi için İslam yardımı prensibi yaklaşımının, tecrübelerin değerlendirilmesinin öğretilmesinde ve öğrenilmesinde temel bir önemi vardır. Bu prensip öğretmenlere, kendilerine emanet edilmiş olan öğrencilerine, değerlere ve bilime ihtiyaç duymayı öğretme imkanı sunacaktır. Bu prensip aynı zamanda onlara, öğrencileri yaşantıları konusunda bilinçlendirmek ve bu yaşantılar üzerinde düşündürerek yeni tecrübeler kazanmalarını sağlamak üzere kabiliyetlerini geliştirmek görevini de yükler. Bunlar özellikle dini yaşantılar için son derecede geçerlidir. Ders öğrencilere, İslam'ın somut olarak açıldığı ve açıklandığı bir yer olacaktır. Bu ise ancak öğrencilerin kendilerinin de "dosdoğru yol" un aranışında yardımcı olmaları ile mümkündür, çünkü onlar kendi yaşantılarını ancak kendileri derse katabilirler. Böylece aileler de, eğer öğretmenler onları da işe katarlarsa, yardımcı olabilirler. Nihayet bu prensip, cemaatlerin de dersin teşkilinde etkili olabilmeleri için uygun bir yoldur.

İslam Din dersinin hedefleri ve muhtevası, böylece İslam-Cemaat yaşantısının bir bölümü olarak oluşacaktır. Ders planlarının tek başlarına

yapabilecekleri şey, pedagojik temellere dayanan bir öğretim çerçevesinin ürünüdür ki, bu yöntem Müslümanlara, inançları üzerinden birbirleri ile iletişim kurma imkanı sağlayacaktır. Bu çerçeveye, Kuran ve Sünnette belirlenmiş olan önemli kaynakların ve öğrencilerden öğrenilecek müşahhas hayat gerçeklerinin konu edilmesi de dahildir.

4. Sonuç olarak

İslam Din dersinin hedef ve muhtevasının dini cemaatler tarafından belirlenmesi konusu, inanç üzerindeki bir görüşmeler süreci olarak görünmekte, öğretim planı bu görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Bu görüşme ders içinde devam eder ve bu görüşmelerde öğretim planı gözden geçirilir. Böylece muhtevanın genel ve ayrıntılı bir kabulü sağlanmış olur. Kuzey Ren Vestfalya'da geliştirilen program bu sebeple kendisini, İslam Din dersinin inanç ile ilgili muhtevasını bir sınırlama anlamında görmemiştir, aksine derse katılanlar yolu ile İslam inancının ve hayatın mümkün olduğu kadar derinden kavranmasına bir didaktik yardım olarak görmüştür. Müslüman gelenekçilerin bu programı, onda Allah korkusu olmadığı şeklinde eleştirmeleri ancak şu şekilde cevaplandırılabilir: Allah'a şükür! Çünkü bu şu demektir ki, program arzu edilen geri durmayı korumuş ve İslam'ın kendine has inancına aracı olma prensibine bir şans vermiştir. Bu arada gerçek bir din dersi yapmak isteyen herkes için Kuran'ın şu ayeti geçerlidir: "Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez"(2.Sure, 286.ayet).

TARTIŞMA ÇERÇEVELERİ VE TARTIŞMA ALANLARI**

İslam Din dersinin devlet okullarına girmesi, okutulması ve muhtevasının teşkil edilmesinin başlangıcı, Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin okullarındaki Müslüman öğrenciler için bir Din öğretimi programı çalışması ile aynı zamana rastlamaktadır. Okul ve Hizmet-içi Eğitim Eyalet Enstitüsü, bu programın geliştirilmesi için Eyalet Milli Eğitim Bakanı tarafından, hem alan hem organizasyon açısından çalışmakla görevlendirilmişti ve 1986 yılında, ilkokul 1-4. sınıflar için, üzerinde defalarca çalışılmış ve pek çok defa onaydan geçmiş bir taslağı sunmuştu. Müteakip sınıflar için çalışmalar da başlamış durumdadır.

Oluşturulması, ilgili bütün kişiler tarafından yıllardır izlenmiş olan bu tasarı aynı zamanda İslam din öğretiminin içeriğinin ne olacağı konusundaki tartışmalara da katkıda bulundu. Hatta bu çalışmaların kabul edilmesi gereken bir hizmeti de, böyle bir dersin konuluğu ile ilgili yasal tartışmaları başlatabilmiş olmasıdır.

** Bu makale, muhteva ile bundan önceki konuyu tamamlayıcı nitelik taşıdığı için ona eklendi, aynı kitabın içindedir.

Program taslağının açıkladığı ve tartışmaya açtığı ayrıntılı muhteva ve hedefler, en azından Kuzey Ren Vestfalya'da geniş çaplı bir geçerlilik meydana getirdi ki, bu bugün İslam Din dersinin okullara konulması konusunda ağırlıklı bir yer tuttu ve böylece bu konudaki yasal sorunlardan etkilenmez hale geldi.

Dersin konulmasının pedagojik gerekliliği üzerindeki tartışma - bugün artık bu söylenebilir - bu dersin yararına sonuçlanmıştır. Yasal tartışma ise, olumlu bir çözüm üretmekte her zaman olduğu gibi zorlanıyor. Fakat o bugün için artık başarıya zorlanmış durumdadır, çünkü bir yasal anlayışa muhtaç olan bütün şartlar pedagojik olarak göz ardı edilemez şekilde oldu bitti haline gelmiştir. Ayrıca çözülmesi gereken tek sorun yasal olan sorun değildir. Bu ders yasal anlamda bütün kurallara sahip olsa ve okul sistemimize dahil edilse bile, pedagojik ve sosyal-politik daha bir dizi zorluğun aşılması gerekmektedir.

Bu güçlükler genelde sistematik olarak dört soruna indirgenerek açıklanabilir:

1- Resmi geçerlilik ve bir İslam Din dersinin hedef ve muhtevasının yasalara uygun olup olmadığı sorunu

2- dersin hedef ve muhtevasının ilgili taraflarca kabulü sorunu,

3- dersin pedagojik, didaktik ve metodik uygulanabilirliği sorunu,

4- dersin henüz belirlenmemiş toplumsal ve politik anlamı sorunu.

Bu dört alanda son yıllarda bir dizi açıklama getirildi ki, İslam Din dersi ile ilgili tartışmaların durumu güvenli şekilde açıklanmak isteniyorsa, bunların üzerinde sistemli olarak araştırılma yapılması ve çalışılması gerekiyordu. Böyle bir analizi tartışmanın kendisi de işi yeniden başlatabilir ve sürükleyebilirdi. Fakat o aynı zamanda Alman toplumunun, Almanya'daki İslam'ın varlığı ile kendisini karşı karşıya gördüğü somut, pratik ve teorik meydan okumaların, Almanlar için çok önemli olan, başka milletlere ve kültürlere karşı daha fazla tolerans kazanma yönündeki sosyal-politik düşünce değişikliğine yardım edip etmeyeceği hakkında da bir bilgi verebilecektir.

Adı geçen dört problem alanında bir dökümün yapılması bilimsel kavramayı kolaylaştırabilecektir. Resmîyet sorunu genel olarak yasal ve teolojik, kabul problemi temel olarak sosyolojik ve sosyal-politik, uygulanabilirlik sorunu pedagojik, dersin henüz ele alınmamış toplumsal ve politik anlamı ise daha ziyade politika bilimi ve toplumbilim açısından araştırılmak durumundadır. Böylece görülebilecektir ki, değişik alanlarda araştırması yapılan sorunlar birbirlerinden bağımsız değildirler, aksine çok yönlü olarak birbirlerine bağımlıdırlar ve alanlar sadece spesifik açılardan kısmen ayrılırlar da aynı alanın sorunu olarak bağlı kalırlar.

1. Resmîyet sorunu

Kuzey Ren Vestfalya'da Müslüman öğrenciler için Din öğretimi program geliştirme çalışmalarının başlamasından beri sorun yasal açıdan ön planda durmaktadır: Bir İslam Din dersi için hedef ve muhtevayı

belirlemede ve onaylamakta hangi İslam Kurumu otoriteyi elinde tutmaktadır? Ancak böyle bir kurum -geçerli yasal anlayış budur- Devlet okullarında Din dersine resmîyet ve geçerlilik sağlayabilir

Anayasa hakimleri giderek şu anlayışa varıyorlar ki, Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası, İslam Din dersinin verilmesinde Müslümanlara bir hak tanımaktadır. Kuzey Ren Vestfalya'da kanun koyucu okulu, bir öğretim yılında en az 12 öğrenci aynı dinden veya mezhepten Din dersi almak isterse, o Din dersini düzenlemekle görevli sayılmaktadır. Böylece Federal Devlet, hak sahiplerinin özellikle endüstri merkezlerindeki yüksek sayısı göz önüne alınınca, onlara İslam Din dersini vermek görevi ile karşı karşıya gelmektedir.

Şimdi Kuzey Ren Vestfalya'da Din dersi genel olarak ders programı içinde belirlenmiş saatiyle düzenli bir okul branşıdır. Din öğretimi branşı, ona katılan öğrenciler için sınıf geçmeye tesir eden bir derstir. Buna bağlı olarak İslam Din dersinin konmasında bazı şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir:

1- Din dersi, bu dersin hedeflerini ve muhtevasını belirleyen ve açıklayan bir öğretim planı ile düzenlenmiş olmalıdır,

2- bu dersi öğretim planına uygun şekilde verebilecek branş öğretmenleri hizmete hazır durumda bulunmalıdır.

Her iki şart da büyük hukuk ve aynı zamanda uygulama sorunlarına yol açmaktadır. Burada sadece birkaçına deyinilecektir.

Kuzey Ren Vestfalya'daki okul yasalarına göre, Devlet Din dersinin muhtevasını, yani bu ders için okutulacak konuları okullarında, ancak ilgili Din cemaatinin onayını almak suretiyle okutabilir. Böyle bir kabulün hazırlanması, Devletin karşısında kurumsal ehliyeti haiz bir Din cemaatinin bulunmasını gerektirir. Almanya'daki İslam ise yerel ve yerel üstü büyüklü küçükü cemiyetlerden, dini merkezlerden ve birliklerden çok sayıda cemaatleri ihtiva etmektedir. Bir kapsayıcı organizasyon bulunmamaktadır ve bulunacağı da yoktur.

Sırf organizasyon olarak bulunsaydı bile bu soruna bir katkıda bulunamazdı, çünkü organizasyon olarak, birlik ölçüsünde bir birlikte çalışma ve bu şekilde ortaya çıkacak bir federasyon, yine de kabul yetkisini haiz bir muhatap olamazdı. Aranılan muhatap, bütün Müslümanlar tarafından prensipte kabul edilen, İslam inancı ve ahlakı ile ilgili sorunlarda yetkili, karar aşamasında danışılabilir bir öğretim otoritesidir.

Böylece Kuzey Ren Vestfalya'da, tıpkı diğer eyaletlerde olduğu gibi, başlıca sorun, bir öğretim planının muhtevası üzerinde kiminle mutabakat hazırlanacak olduğu, hangi İslam kurumunun İslam Din dersini düzenlemede ve devam ettirmede Eyalete, görevini yerine getirmesinde yardımcı olacağıdır. Aynı sorun öğretmenlerin tayini konusunda da vardır: Bu ders için hangi öğretmenin uygun olduğuna kim karar verecektir?

Bu sorun üzerindeki tartışmalar çözüme ulaşmakta farklı yollardan hareket etmektedirler:

- Almanya'daki Müslüman cemaatler tarafından, devlete muhatap olacak bir kuruluşu oluşturabilmekte temel olacak bir üst organizasyon oluşturmak için çok denemeler yapıldı. Bu gibi denemeler bugüne kadar uzun vadeli İslam-İçer görüşmelerin kağıt üzerindeki sonuçları olarak kaldı. Onların hepsi kısa zamanda bozuldu, çünkü inanç öğretisi açısından bakılınca, hiç bir ortak temel bulunamıyordu. Bu başarısızlıklarda sırf teolojik ayrıntılar pek az rol oynamakta, daha çok inançla ilgili uygulamalardan kaynaklanan fikirler ve politik ayrıntılar rol oynamaktadır. Bu arada Müslümanların gayrimüslimlerle ilişkileri sorunu ile Müslümanların gayrimüslim bir topluma uyum sağlamaları sorunları da özel bir önem taşımaktadır.

Alman devleti ile Hıristiyan kiliseleri tarafından hareket noktası yapılan, Hıristiyan Din dersi için uygulanan mutabakat prensibi burada uygulanmamaktadır. Bu noktadan sonra İslam Din dersine Hıristiyan Din dersininkinden ayrı değişik bir hukuki statü kazandırma tartışması başlatıldı. Böylece ona pedagojik fakat mümkün olduğu kadar etkili bir kendini ifade imkanı kazandırarak, Müslümanların Alman toplumuna uyum sağlamalarında yardımcı olmasını sağlamak tartışması.

-Kanunen gerekli olan mutabakatı sağlamak için üçüncü bir yol öncelikle Kuzey Ren Vestfalya'da tartışıldı. Buradaki çalışmalar bugüne kadar, Devlet tarafından hazırlatılan programın Müslüman ülkelerdeki İlahiyat Fakülteleri tarafından incelenmesi ve raporlarının alınması şeklinde yürütülmektedir. Bu yöntem de bu Fakültelerin inanç açısından ne derece otoriteye sahip olabilecekleri sorusunu gündeme getirmiştir. Bu öyle bir sorudur ki, böyle bir soru henüz Müslümanlar hakkında Alman ve Katolik-Protestan geleneğinde yer almamıştır ve bu yüzden muhtemelen ağır bir tarihi ve teolojik, akılcı analize tabi tutulmak zorunda kalacaktır. Fakat eğer bu sorun da kabul edilebilir bir çözümle aşılmış olsaydı, yine de öğretmen seçiminde kimin söz sahibi olacağı sorusu ortada kalacaktı.

2.Kabul edilebilirlik sorunu

Resmîyet veya resmî geçerlilik sorunu, aslında tıpkı uygulanabilirlik ve İslam Din dersinin henüz işlenmemiş toplumsal ve politik anlamı ile onun etrafındaki tartışmalar sorunları gibi, kabul edilebilirlik sorununun bir parçasıdır. Hatta eğer kabul edilebilirlik sorunu diğer sorunların yanı sıra kendi başına bir sorun olarak ele alınacak olsa bile, kabul edilebilirlik üzerinde sosyolojik ve sosyal-psikolojik dar anlamı ile durulacağından, benzer durum meydana çıkacaktır. Kabul edilebilirlikten kastedilen, dersin ilgililer, yani hitap edeceği insanlar tarafından kabul edilmesidir. Burada söz konusu olan, resmîyette ve uygulanabilirlikte olduğu gibi, farklı hukuk sistemlerinin veya teolojik ve pedagojik düşünce biçimlerinin adaptasyonu değildir.

İlgili olmak açısından bakıldığında şunlar arasında ayırım yapılmalıdır:

- Direkt ve dolaylı ilgililerden çeşitli gruplar arasında,
- ilgili olmanın şekilleri ve muhtevaları arasında.

Çeşitli gruplar usul olarak aralarında şu şekilde ayrılırlar:

- Müslümanlar ve gayrimüslimler,
- Türkler ve Almanlar,
- Türk Müslümanlar ve Türk olmayan Müslümanlar,
- Almanya'daki Türk Müslümanlar ve Almanya'daki Türk olmayan Müslümanlar.

İlgililiğin çeşitli şekilleri ve muhtevaları şu açılardan tanımlanabilir:

- teolojik açıdan,
- inancın uygulanışı açısından,
- toplumsal açıdan,
- politik açıdan,
- hukuk açısından.

İlgililiğin karşılıklı olarak listelenmesi gösteriyor ki, bireysel olarak ilgi ve birbirinin zıttı grupların ilgileri açıklanabilir. İlgilerdeki, kabul sorunundaki ve zıtlama potansiyellerindeki ilgililik de açıklanabilir.

Aşağıdaki gruplar, gruplaşmalar, kurumlar ve sosyal-politik güçlerin anlamlılıkları pek açıktır:

- Almanya'da çalışan Müslüman cemaatler,
- Müslüman Türk anne babalar,
- Türk öğretmenler,
- Almanya'daki Türklerin politik grupları ve kurumları,
- Türk olmayan ve Alman olmayan Müslümanlar,
- Alman Müslümanlar,
- Türk devleti,
- Alman devleti,
- Alman pedagojisi,
- Alman kiliseleri,
- Alman toplumu.

2.1 Almanya'daki Müslüman cemaatler

Almanya'da çalışan Müslüman cemaatler, Din dersi yolu ile İslam inancını canlı tutmak üzere onunla ilgilenmektedirler. Bu, her şeyden önce fundamental bir arzudur ve direkt olarak ateistler ve genel olarak da Din karşıtı görüşler ve yeri geldikçe de laikler tarafından karşı çıkmaktadır. Hatta Din dersi yolu ile mevcut cemaatlerin üyelerini çoğaltma ve genişletme ilgisi de kendisini göstermektedir ki, bu aynı zamanda bir para sorunudur. Bu sebeptendir ki cemaatler Devlet okullarındaki Din dersini gerek muhteva gerek personel açısından kendilerinin belirleme hakkı olduğunu iddia etmektedirler, ancak bu iddia eyaletlerin çoğunda gerek yürürlükteki kanunlara uymadığı için, gerekse de Alman tarafın politikasına uymadığı için reddedilmektedir.

Alman devleti tarafından düzenlenen İslam Din dersinin Müslüman Türk cemaatlerince kabulü ise aynı zamanda Müslümanlar arasındaki veya diğer bir deyişle Türkler arasındaki dini ve politik muhteva ile ve İslam-din-politika alandaki güç dengesi ile ilgili tartışmalara bağlıdır. Bu arada şöyle

bir durum da ortaya çıkabilir, mesela bir cemaat planlanan Din dersinin muhtevasını bütünü ile kabul edilebilir bulur da, buna rağmen tasarıya karşı çıkar, çünkü o, bu muhtevayı kabul etmeyen gruplarla ilişkilere zarar verebilecektir.

İki gruplaşma temeldeki ayırt edici özellikleri ile şöyle tanımlanabilir:

1- İslam'ın Türk yorumuna bağlı olan Türk İslam cemaatleri ve birlikleri grubu. Onlar için Türk kimliği tarihin derinliklerinde İslam ile bütünleşmiştir. Türklerin dünya tarihindeki üstün değerleri Türklük içinde temellenmektedir ve İslam büyük dinlerin en büyüğü olarak bu üstün değerini ifade eder.

2- Gelenekçi ve bir başka deyişle fundamentalist İslam anlayışına bağlı diğer bir grup. Onlar için İslam kimliği tarihle bağımlı olmayan temellere dayanır, bunun yanı sıra Türk kimliği özel bir yükseltme sebebidir.

Her iki yöneliş prensipte birbirleri ile uzlaşmaya karşıdırlar ve böylece farklı ilgileri ile Alman devleti ve toplumu ile çatışmaktadırlar. Birinci durumda her şeyden önce Türklüğün korunması, ikinci durumda ise İslam kimliğinin korunması Alman toplumundan ayrı durmayı gerektirmektedir. Alman devleti tarafından kabul edilen ve düzenlenen bir İslam Din dersine prensip olarak Batılılaşma ve bu yolla da Türk- İslam geleneğinin bozulması olarak bakılmaktadır.

Her iki grup Türkiye'deki Devlet ve hükümet anlayışları açısından da zıtlaşmaktadırlar: Türk Müslümanlığı laiklik karşıtı anlayışı sebebiyle, fundamentalist İslam ise devlete karşı tutumu sebebi ile. Bundan dolayı bütün organizasyonlar, bu gruplar da dahil olmak üzere, Türkiye'de yasaklıdırlar. Alman devleti tarafından düzenlenmiş bir İslam Din dersinin bu grupların organizasyonları tarafından kabulü, onun Türk hükümeti tarafından kabulünü tehlikeye sokabilecektir.

2.2 Müslüman-Türk aileler

Müslüman-Türk aileler, okul ve özellikle Din dersi ve onun aileye tesirleri açısından konu ile ilgilidirler. Değişik değer ölçüleri, değişik hayat temposu ve diğer toplumsal gereklilikleri ile yabancı bir toplumda yaşamak ve çalışmakla yeterince baskı altında bulunan aile hayatı, anne babalar açısından, okuldaki eğitimin kendisinininkine tamamen zıt bir hedef izlemesi suretiyle daha da fazla zorlaştırılmamalıdır. Türkiye'ye geri dönme ihtimali de önemli bir rol oynamaktadır. İnanç ve Türk geleneği, vatanda bir yabancı olarak muamele görmemek için korunmalıdır.

Zıtlaşma alanları bilhassa ailelerin otoriter yapısında, kuşaklar arası ilişkilerde ve politik sosyalizasyon alanında görülmektedir. Türk anne babaların çoğunluğu için İslam vatanın bir parçasıdır, bir Müslüman cemaate ait olmak yolu ile onun yaşanması, yabancı ve kısmen de düşman bir çevrede bir tür korunmadır, sigortadır.

İslam onlar için aynı zamanda gayrimüslim Alman toplumunun karşısında sahip oldukları tek moral üstünlük ve gururlarını koruma vasıtasıdır.

Bu ilginin, okulda kabul edilebilecek bir İslam Din dersinden belli bazı beklentileri olacaktır ki, Alman okulu bunu, eğer sözünü, dersini ve eğitimini, aydınlanmanın ve hürriyetin emrine vererek lüzumsuz sosyal bağımlılıktan koruyabilirse, ancak kısmen yerine getirebilir.

2.3. Türk öğretmenler

Bir diğer grubu da Türk öğretmenler oluşturmaktadır ki, onlar Alman okullarında öğretim yapmaktadırlar ve büyük oranda Din dersini de vermektedirler. Onlar göz ardı edilemeyecek bir ölçüde, Türk Anayasasının laiklik ilkesine inanmış olmalarından ve kurallara uymalarından dolayı şu kanaattadırlar ki, İslam'ın bir çok konusu ve inançla ilgili gelenekleri tarihteki toplumsal gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Onlar İslam Din dersini, inanca yönlendirmesi gerekmeyen veya uygulamayı içermeyen bir Din bilgisi olarak mümkün görmektedirler. Bundan dolayı onlar, dini grupların ve cemaatlerin resmi okullardaki derslere ve eğitime müdahale etmesini kabul etmemektedirler. Onlar Alman devletinden, kendilerini derslerinde İslam organizasyonlarından bağımsız kılabacak, Türk Anayasası ile mutabakat halinde bir hukuki statü beklemektedirler. Bu noktada onların kabulü, dersin Türk devleti tarafından kabulüne bağlıdır.

Tabii İslam cemaatlerine yakın duran öğretmenler de vardır. Fakat - gözlenebildiği kadarı ile- bu öğretmenler azınlıkta dırlar.

2.4. Federal Almanya'daki Türklerin Politik grupları ve organizasyonları

Federal Almanya'daki Türk nüfusunun politik alakasının temsili, çeşitli politik-ideolojik profillere sahip bir dizi organizasyon yolu ile oluşmaktadır. Sendikalar, sosyalist ve sosyal demokrat eğilimli organizasyonlar İslam Din dersinin yürütülmesi konusunda önemli fikirler taşımaktadır. Onlar için İslam, bir çok öğretmen için olduğu gibi, her şeyden önce toplumsal geriliğin sebebidir. Bunun için onlar İslam cemaatlerinin etkisini reddetmekte, hatta Din dersinin hiç verilmemesini savunmaktadırlar. Onlar için en iyisi İslam'ı tarihi veya sosyolojik bir fenomen olarak ele alan bir derstir. Buna karşılık politik sağ veya aşırı sağ görüşlü organizasyonlar İslam Din dersinde reaksiyoner politik ideolojiyi taşıyabilecekleri bir imkan görmektedirler. Onlar İslam'ın uygulanmasına bağlanmayı, otoriter ideolojik tesirin bir aracı ve Türk nüfusu Alman nüfusa yabancı tutmanın bir yolu olarak değerlendirmektedirler. Her iki tutum da İslam Din dersi için bir politikadır ve onun anlamını, hedefini ve muhtevasını sadece politika açısından değerlendirmektedir.

2.5. Türk ve Alman olmayan Müslümanlar

Türk olmayan ve Alman da olmayan Müslümanlar, göz ardı edilemeyecek bir grubu oluşturmaktadırlar. Öncelikle Faslılar ve Yugoslavyalılarıdır bunlar. Bunların Almanya'daki Müslümanların toplam sayısına oranları sayısal olarak artış göstermektedir. Türk laiklik ilkesi ile

damgalanmış bir İslam Din dersi onlara, Türk geleneğine uyarlanmış bir öğretim muhtevası ve hedefi olarak görünmektedir.

2.6. Alman Müslümanlar

Alman Müslümanlar küçük fakat çok etkili bir gruptur. Türk Müslümanlar ve Alman olmayan diğer çoğunluğu oluşturan Müslümanlar geleneksel, kırsal kökenli ve kısmen proleter tabakadan olmalarına rağmen, Alman Müslümanlar büyük oranda entelektüel orta tabakaya mensuptur. Onların İslam'ı genellikle bilinçli, Batı Avrupalı anlamda aydınlanmış, teolojik olarak anlaşılabilir yaşanmış bir inançtır ki, Müslüman olmayan Alman toplumu içinde var olmaları bir problem teşkil etmemektedir. Bu yüzden onların Hıristiyanlarla ve Hıristiyan kiliseleri ile temas korkuları da yoktur. Şekil olarak, yani resmen tanınma açısından da bu Müslümanlar kendilerini fevkalade rahat, kendi keşfettikleri bir anlam ile bütünleşmiş, kendinden emin bir toplumsal ve politik durumda görmektedirler.

Onların resmi okullarda düzenli İslam Din dersine ilgileri çok büyüktür. Fakat onlar açısından ders hiç bir şekilde Doğunun adetleri ile ve Türk Müslümanlarının halk inancı ile uyumlu bir ders olamaz. Onlar sadece hedefte ve muhtevada yüksek, entelektüel bir talepte bulunmakla kalmıyorlar, fakat aynı zamanda bu dersin Almanca olarak verilmesini istiyorlar. Onlara göre, böyle bir ders özel bir Alman İslamı'nın müesseseseleşmesine de yardım etmelidir.

Bu beklentiler gözle görülür şekilde, çoğunluğu teşkil eden Türk Müslümanlarının ve Türk devletinin tasavvurları ile önemli ölçüde çatışmaktadır.

2.7. Türk devleti

Türk devleti İslam Din dersinin verilmesi ile her şeyden önce Yurt dışındaki Türklere Türklüğe ait olma bilincinin canlı tutulması açısından ilgilenmektedir. Bunun sebebi, bir gün vatana dönmenin mümkün oluşundan çok, işçilerin ekonomik yararlarından ilerde de yararlanmaktır. Buna uygun olarak Türk devleti öncelikle milliyetçi, politik ve yurtsever muhtevayı ve hedefi tercih etmektedir.

İşte bu yönlendirme, Alman devletince tepki ile karşılanmaktadır. Usul olarak böyle muhtevalar Toplumbilim dersine yakışır, muhteva açısından da bunlar Alman demokrasi anlayışı ile pek uyuşur değildir.

2.8. Alman Devleti

Alman devleti sonuç olarak -çeşitli yönetimlerin fikir ayrılıklarının üzerinde- İslam Din dersini düzenlemekle, özellikle Türk Müslümanlarının Alman toplumuna entegrasyon kabiliyetlerini ve hazır bulunuşluklarını kolaylaştırmayı ummaktadır. Bu hedef Türk-İslam cemaatinin pek çoğunun düşüncesine aykırıdır. Türk devleti de, vatandaşlarının Türk kimliği açısından endişesi olduğu için mütereddittir.

2.9. Alman pedagojisi

Bu başlıkla hedef alınanlar, öğretmenler, eğitim bilimciler ile okulun hedefi ve muhtevası üzerinde politik sorumluluğu olanlardır. Burada da kabul sorunu söz konusudur. İslam Din dersi Alman okulunun hedefleri ile uyum içinde olmalıdır, yani onunla bütünleşmelidir. Bu demektir ki, ders okulun genel eğitim ve öğretim hedeflerine ulaşmasında, diğer branşların sağlayamadığı özel bir katkı sağlamalıdır. Böyle olunca, İslam anlayışı açısından kolaylıkla kabul edilemeyecek fikirler de bu dersi olumsuz etkileyecektir. Buna karşılık bu katkı söz konusu olmaksızın veya buna tamamen aykırı fikirler güden bir İslam Din dersi Alman okulları için kabul edilebilir değildir.

2.10. Hıristiyan kilisesi

İslam Din dersinin gerçekleşmesi, sadece Hıristiyan kilisesinin de olurlarını almış bir tasarımı kabulüne bağılı değildir. Burada işin muhteva yanı, ancak eğer İslam Din dersi tolerans prensibine, özellikle Hıristiyanlara aykırı düşer de bu yüzden kabul edilemez bulunursa, bir rol oynayabilir. Bir başka beklenti de İslam öğretimi ile verilen değerlerin Alman Anayasasının değerleri ile uyum sağlayabilmesidir. Bunun dışında İslam'ın inanç ve ibadet olarak farklılığı açıkça tanınır ve onun Alman toplumu içindeki varlığı Din kültürünü zenginleştirici olarak görülür.

Kilise açısından böyle bir ders, eğer Devlet ile ilişkilerinde tıpkı Hıristiyan Din dersinde olduğu gibi, eşit veya eşdeğerli düzenlenmiş olursa kabul edilebilir. Burada öğretim muhtevası ve öğretmen açısından resmiyet sorunu, kabul alanındaki benzer bir rol oynamaktadır. Bu sadece tarihi olarak açıklanabilir.

Hıristiyan kilisesinin resmi okul sisteminden uzaklaştırılışının tarihi içinde, özellikle okulun Almanya'da giderek artan sekülerleşmesi sürecinde Devletle yapılan anlaşmalar ve konkordatolar, kiliseye inancın muhtevasını eskiden olduğu gibi tek başına temsil etme ve düzenleme, Devletin düzenlemesine izin vermeme hakkını tanıdı. İslam'ın inanç konusunda organize bir öğretim otoritesi tanımaması, böylece eğer Devlet İslam Din dersine imkan tanımak isterse, muhtevasını da cemaatlerden bir izin alması gerekmeksizin belirleyeceği gibi bir durum kiliseleri korkutmuştur, böyle bir dersin okullara girmesi, onları kendi tekellerinin de tartışmaya açılacağı endişesine düşürmüştür.

2.11. Alman halkı

Nihayet İslam Din dersinin Alman halkı tarafından da kabul edilmesi lazımdır. Bu ise her şeyden önce İslam'ın kabul edilmesi sorunudur. Alman toplumunun İslam tasavvuru, Müslümanların yaşayış biçimlerini, geleneklerini ve ibadetlerini anlamalarına müsait değildir ki, onun kendi Hıristiyan inancı ile eşdeğerliğini tanısinlar. İslam, Almanların çoğuna korkutucu gelmektedir, onlar İslam'ı şiddete mütemayil ve hoşgörüsüz olarak görmekteirler. Bu konuda İran ve Lübnan'daki gelişmeler az yardım

etmiş değildir. İslam ceza hukukunun eski kalıpları ve değişmezleri, kadının rolü veya "cihat" Almanlar arasında İslam dünyasından bilinenlerdir.

İslam Din dersinin bütün bunları Alman toplumuna ve kültürüne taşıyacağı yaygın bir korkudur. Ders bu önyargıları –her şeyden önce öğretim hedeflerini ve muhtevasını ayrıntılı olarak sunmakla- aşmak durumundadır. Alman toplumunun İslam Din dersini kabulü, İslam'ın hümanist ve barışçı olarak anlaşılmasına ve hemşehrilerin resmi dini olarak kabul edilmesine bağlıdır.

3. Uygulanabilirlik sorunu

İslam Din dersinin Kuzey Ren Vestfalya modelinin muhtevası doğrultusunda okutulup uygulanması bir dizi güçlüklerle takılmaktadır. Problemler şu yolla ortaya çıkmaktadır:

- Alman okullarında Din dersinin pedagojik-didaktik standardına karşılık İslam Din pedagojisinin eksikliği
- Öğrencilerin, dersin amacını ve muhtevasını olumsuz yönde etkileyen yaşama biçimleri
- Alman kültür geleneği içinde İslam'ın yabancılığı
- Türk öğretmenlerin mesleki veya benzeri başka bir pedagojik yeterlilik yetkilerinin olmayışı
- Elverişli öğretim ve öğrenim araçlarının eksikliği
- Okul ve ders teşkilatlanması ile ilgili güçlükler
- Türk-Müslüman ebeveynlerin okulla geleneksel ilişkileri
- Müslüman cemaatlerin Alman okulları ile özel ilişkileri

3.1 Din dersinin pedagojik-didaktik standardı ve İslam Din Pedagojisi

Alman okullarında Din dersinin görevi, inanç geleneklerini öğrencilerin hayat gerçekleri ile ilgilendirmek bakımından ideal-örnek olarak görülmektedir. İlk olarak gelenek öğrencilerin kişisel tecrübeleri ile açılır, ikinci olarak hayat tecrübeleri inanç gelenekleri ile yorumlanır. Böylece inanç gelenekleri, hayatın bugünkü problemleri ile başa çıkmada yararlanılabilir kılınır. Din Pedagojisi terminolojisinde bu tasarı korelasyon prensibi, yani gelenekle yaşanan hayatın didaktik çaprazlanması prensibi olarak tartışılır.

Hıristiyan Din dersi ayrıca genel Okul Pedagojisi prensiplerine uyarak dersi öyle şekillendirir ki, öğrenci kendi tecrübelerini açıklamak ve başkalarınınkini ile karşılaştırmak için geniş bir hareket alanı bulur. Ders öğrencinin tecrübeleri üzerinde durur, yeni anlayış ve bakış açıları kazanmalarına yardım eder ve daha yüksek bir bilinç seviyesinde yeni tecrübeleri edinmelerini mümkün kılar.

Böyle, çocuk, öğrenci ve öğretim meselesi açısından düşünülmüş bir Din Pedagojisi İslam'da yoktur. İslam Din Pedagojisi Allah'tan hareketle düşünür. O öncelikle Allah'ın emirlerini öğretir. Bu emirler sorgulanamaz, bütün zamanlar için geçerlidir ve bunun için de insanın tecrübelerinden

tümüyle bağımsızdır. Bu da mesela şuna götürür, çocuklara kendilerini hiç ilgilendirmeyen emirler öğretilir, Din dersinin en zor sorusu olan Allah sorusu öğretimin en başına konulmuştur.

İslam din pedagojisi, ezberleme ile içe-sindirmenin ayniyetine inanır, bunun için çocuğun önceden içselleştirmiş olduğu tecrübeleri sorgulamaz, kazanmış olduğu şahsiyeti, korkularını ve ruhsal yaralanmışlıklarını inancın yerleşmesi ve beslenmesi için ön şart olarak görmez, tam tersine inançla ilgili uygulamaların dışsal taklidi ile yetinir.

Çocukların hayat gerçekleri ile İslam inanç geleneğini birbiri ile çaprazlama ve sınırlama için gereken somutlaştırıcı Din Pedagojisi temeli yoktur. Bu arada belirtilmelidir ki, korelasyon prensibinin, yani çaprazlamanın İslam'ın bünyesine aykırı olduğu da doğru değildir. Tam tersine: İslam, hatta gerçek hayatın inanç geleneği ile ayniyetinden yola çıkar. Sadece o bu ayniyeti başlangıcından beri eğitim yolu ile erişilecek bir hedef olarak ortaya koymamıştır.

3.2 Müslüman çocukların Alman toplumdaki farklı hayatları

Yukarıda sözü edilen sorun, yani hayat tecrübelerinden yola çıkan bir İslam Din Pedagojisinin eksikliği, Müslüman çocukların Alman toplumu içindeki farklı yaşama gerçeği göz önüne alındığında daha da belirgin hale gelmektedir. Özellikle Türk çocukları -bunlar Müslüman çocukların çoğunluğunu teşkil ederler- iki dünyada yaşamaktadırlar, birbirinden son derecede farklı ve çoğu kez birbirine karşıt beklentileri ile iki ayrı dünyada. İki farklı değer sistemi her türlü hareket esnasında birbiri ile çatışır. Okulda Alman toplumsallaştırma baskısı ağır basar, evde ise Türk. Bir derecede hareket kabiliyetine sahip olma ve bunu koruma şansı, çocuğun mevcut değer sistemine karşı gelme gibi bir suçluluk duygusu ile başa çıkması ile değil de, daha çok zaruretlerden doğan bir faydacılık davranışı ile bağımlıdır. Bu şekilde yaşamak zorunda olan insanların çoğunluğu ise bu ikiye bölünmüşlikle başa çıkamazlar ve her ikisinin baskısı altında ağır korkular yaşarlar.

Bu ikilem içinde Din dersi bu tecrübeler üzerinde çalışarak korkuları giderebilir, yardımcı olacak konuşmaları yapabilir ve her iki dünyanın kotlanmış ve kurumlaştırılmış beklentilerine yeni yorumlar getirebilir. Bunu pedagojik olarak yapabilmek için Almanya'daki Müslüman, özellikle Türk çocuklarının genel yaşam sorunlarının tanımlanmasını, bu çocukların somut tecrübelerinin dile getirilmesini ve bu yolla öğretim sorunlarının anlaşılır kılınmasını sağlayacak metotlara ihtiyaç vardır.

3.3 İslam-bir yabancı kültür

Memlekette olunduğunda İslam görülebilir ve işitilebilir durumdadır: oturma odasında, evin içinde, köyde, şehirde, tarımda; camilerle, çeşmelerle, kervansaraylarla, resimler, kitaplar, elbiselerle ve tabii ezanlarla. Bütün bunlar Almanya'da yoktur, oysa orada milyonlarca Müslüman yaşamaktadır. Bir İslam Din dersinin hareket noktası şu olmalıdır ki, hayat sadece İslam

yaşantısı ve İslam dünyasından ibaret değildir. Tam tersine, Almanya'da Müslümanların Dinleri ile buluşma yerlerinin ve camilerin çoğunun dış görünüşü bir geleneksel inancın bilinçli bir takdiminden çok bir saklanma yerini arındırmaktadır. Federal Almanya'da İslam alt-kültürü şu yolla da ortaya çıkmaktadır ki, Müslümanların çoğunluğu toplumsal kökenleri ile adlandırılmaktadırlar –kısaca hemşehricilik ilişkisi ile. Onların İslam'ı halk dindarlığıdır, teolojik hüküm değil. Bir İslam Din dersi, eğer İslam'ın yüksek teolojik seviyesi ile mükellef olduğunu hissederek ancak Alman okullarına uyum sağlayabilir, yoksa Almanya'daki ortalama entellektüel İslam'ın seviyesi ile değil. İslam gerçeğinin temellerine inilmesi ve buna bağlı olarak İslam Din dersinin detaylı bir İslam İlahiyatına bağlanması, Federal Almanya'da İslam'ın içe ve dışa dönük olarak yaşanabilmesinin yegane imkanıdır.

3.4 Öğretmenlerin mesleki ve pedagojik yetkinlikleri

İslam Din dersi ancak ve sadece Müslüman öğretmenler tarafından verilebilir. Federal Almanya için bu, öncelikle Türk öğretmenler demektir. Böyle olunca bir takım sorunlar ortaya çıkıyor:

-Yukarda söylendiği gibi, Türk öğretmenlerin büyük çoğunluğu laiklikle bağımlıdır. Bu demektir ki, onlar kendilerini Anayasa gereği olarak Devlet otoritesinin temsilcisi ve Devlet işleri ile Din işlerini kesinlikle ayrı tutmakla görevli hissetmektedirler. Okul eğitimi Devlet işidir. Bu sebeple okuldaki ders imana erdirmeye veya inancın pratiklerini uygulatma anlamında doktriner bir ders olamaz, olsa olsa Din hakkında kültürel ve sosyal bir öğretim olabilir. Laiklik ilkesine göre yetiştirilmiş öğretmenlerin hepsi şüphesiz bu derecede sert bir algılamaya sahip değiller, fakat çoğu buna benzer bir bakış açısına sahiptir.

Fakat davranış ve tutum kazandıracak, kendini hayata yardım prensibi ile görevli sayan bir Din dersi, böyle bir öğretim tavrı ile çok zor başarılı olur, çünkü ders öğretmen tarafından inançtan hareket ederek verilmek zorundadır, inancın dışından değil. Bunun sonucu olarak, Türk öğretmenlerin büyük bölümü Din dersi için ilk bakışta istihdama müsait görünmemektedir.

-Türk öğretmenlerin büyük çoğunluğu İslam açısından ancak okulda ve ailede aldıkları bilgiler seviyesinde bulunmaktadır. Yüksek mesleki öğrenim almış olanlar azınlıktadır. Bu eksikliğin giderilmesi için geniş kapsamlı bir öğretmenlik meslek geliştirme eğitimine ihtiyaç vardır, eğer Alman okullarında Din dersinin bilimsel gerekliliklerini yerine getirecekse.

-Türk öğretmenlerin pedagojik yeterlikleri, Türk okul sisteminin öğretmenlerinden beklediği kadarı ile, pedagojinin temel kaideleri ve Almanya'da öğretim uygulamaları yolu ile kazanılan, dersin planlanması ve plana uygun olarak şekillendirilmesi ile ilgili genel bilgilerden ibarettir. Türk öğretmenleri yukarda açıklandığı şekildeki Tecrübi Pedagoji anlamında bir sistematik pedagoji eğitimi almış değildir. Bu ise, buna rağmen onların büyük çoğunluğunun ileri seviyede dersler yapmadığı anlamına gelmiyor.

Kuzey Ren Vestfalya'da hazırlanan planların öğretimde gerçekleştirilebilmesi için de aynı şekilde mesleki bilgilerin yanı sıra pedagojik formasyonu geliştirme eğitimine ihtiyaç vardır.

3.5 Uygun öğrenim ve öğretim materyali

Öğretimde bir ders planının değiştirilmesi için önemli olan şartlar uygun öğrenim ve öğretim araçlarıdır. İslam Din dersi için durum şu merkezdedir ki, hiç bir uygun kitap ve ders araç-gereci bulunmamaktadır. Bu gibi kitapların hazırlanması büyük ölçüde zorlaşmıştır, çünkü bu alanda bir okul kitabı geleneği bulunmamaktadır. Satış imkanları kısıtlı olduğu için, şu anda okul kitaplarının gelişmesini engelleyen satış riskini üstlenecek yayınevleri bulunmuyor. Sonuçta Türkiye'den didaktik açıdan kullanılamaz olan kitaplar kullanılmaktadır, bu kitaplar dış görünüş itibariyle son derecede etkisizdir ve bu durum Türk çocuklarında itici bir etkiye sebep olabilmektedir.

3.6 Okul ve öğretim teşkilatı

İslam Din eğitiminin verilmesi her eyalette ayrı biçimde şekillenmiştir. Genelde bu ders Din ve Dil öğretimini birlikte veren Anadilde tamamlayıcı derslerin bir parçasıdır. Sonuçta ne Dil gerçekten öğretilir ne de Dinin muhtevası sistemli olarak verilir.

Bir çok durumda birkaç dönemin birleştirilmesi gerekmektedir, çünkü dönem içinde öğretim yapılacak yeterli sayıda öğrenci mevcut değildir. Ayrıca uygun materyal mevcut değildir ve genel olarak da ayrıntıları işlemeyi mümkün kılacak bir metot yoktur. Bir çok durumda öğretmenler bir kaç okulda ders vermek, öğrenciler de Din dersine, daha doğrusu Anadilde tamamlayıcı derslere katılabilmek için başka okullara taşınmak zorunda kalmaktadırlar. Bütün bu şartlar altında bir çok ders saatinin yanı sıra öğrenim ve öğretim motivasyonu kaybolup gitmektedir.

3.7. Müslüman-Türk ailelerinin okulla özel ilişkisi

İslam Din dersinin pedagojik başarısı ailelerle okulun birlikte çalışmasına bağlıdır. Mevcut durumda ancak az sayıda okul ve öğretmen böyle bir birlikte çalışmayı sağlayabilmektedir. Velilerin okul karşısındaki olumsuz tavırlarını etkileyen iki farklı eğilim söz konusudur.

İlk olarak Türk aileler, kültürlü kesimden değilseler, okula ve çocuklarının öğretmenlerine karşı otoriter bir tavır takınmaktadırlar. Okulun açılması ile birlikte veliler öğretmenlere, başka zamanlarda ancak polis gücüne tanıyacakları yetkileri tanımaktadırlar. "Eti senin, kemiği benim" demektedir mesela bazı Türk babalar, altı yaşındaki çocuğunu okulun ilk günü öğretmenle tanıştırtırken; bununla demek istemektedirler ki, "bu hali ile çocuk benimdir, fakat onu terbiye etmek görevi öğretmenindir". Bunun içinde şu da vardır ki, öğretmenin doğru saydığı her şey, dayak dahil çocuğa uygulanabilir. Bu tutum öğretime ve Din dersine, hedeflerine aileden bağımsız olarak ulaşma şansı bakımından bir zemin yaratır görünmektedir.

Bir çok ailenin sosyal kabiliyetler kazandıran modern öğretim muhtevası ve sonuçları karşısındaki tavrı ise tam tersinedir. En azından burada Federal Almanya'da öğretmenlere, daha çok Alman öğretmenlere, fakat Türk öğretmenlere de, okulun eğitimi her zaman ailelerin terbiye prensiplerine ve beklentilerine uygun sonuç vermediği için, güvenilmemektedir. Eğer bu şüphe İslam cemaatlerinin veya bir ruhaninin tesiri ile kuvvetlenirse, o zaman bir kuvvetler karşılaşması meydana çıkmakta, bu da okul öğretiminin muhtevasının ve hedeflerinin kompleks oluşundan ve ailelerin entelektüel temel anlayışlarına, dini önderlerin geleneklerle uyuşan tavsiyelerine göre daha az inandırıcı geldiğinden dolayı, çoğu zaman öğretmenin aleyhine sonuçlanmaktadır. Konu ahlak ve Din ile ilgili olunca bu eğilim daha da artmaktadır.

Aslında öğretmenleri aileler karşısında kuvvetlendiren de zayıflatan da bu temel tutumdur. Başarılı olmak zorunda olan bir İslam Din dersi bu sebeple aynı zamanda doğrudan veya dolaylı olarak aileler üzerinde de pedagojik olarak etkili olmak durumundadır. Bunun aile ve ev ziyaretleri ile mi, yoksa ailelerin de katılacağı ve böylece okulda nelerin olup bittiğini öğrenip anlayacakları ev ödevleri yolu ile mi olacağı ikinci dereceden bir sorudur. İslam Din dersi öğrencileri olduğu kadar aileleri de hedef almak zorundadır.

3.8 Okul ve İslam cemaatleri ilişkisi

İslam Din dersi veya Müslüman öğrencilerin Din öğretimi ile ilgili mevcut tecrübeler gösteriyor ki, ders öğretim programı olarak planlanıp da öğretmenler tarafından üstlenilerek verildikçe, yerel İslam cemaatlerinin tepkisi ile karşılaşmaktadır. Ekseriya öğretmenin veya okulun öğretmenlerinin Din dersini vermekte yetkisiz oldukları ileri sürülmektedir. Aileler uyarılmakta, eğer çocuklarını okula, en azından orada verilen Din dersine teslim ederlerse cehenneme gidecekleri tehdidi yapılmaktadır.

Bir başka sorun Cemaatler tarafından sunulan Kuran Kurslarından gelmektedir. Kurslar, salt hukuk açısından bakıldığında itiraz edilebilir değildir, bu halleri ile onlar kiliselerin gençlik eğitimleri veya cemaat eğitimlerine benzemektedirler, bununla beraber onlar bir çok bakımdan problemlidirler. Bir kere onlar çocukların haftalık altı saatini almaktadırlar ki, bu durum okul zamanları zaten ek Almanca ve Anadilde tamamlayıcı dersler ile dolu olan Türk çocuklarının konsantrasyon ve çalışma kabiliyetlerini, öğrenme eğilimlerini ümitsiz hale getirmektedir. Diğer yandan bu kursların muhtevaları okulun derslerinin hedefleri ile çatışma içerisindedir. Çocuklar için bu çoğu zaman Kuran Kurslarına gittiklerini okuldan, okulda öğrendiklerini de Kuran Kursu yöneticilerinden, cezalandırılma korkusu ile, saklamak anlamına gelmektedir. Böyle korkular içinde bir hayat uzun vadede toplumsallaşmada bozukluklara sebep olmanın yanı sıra öğrenme şartlarını kötüleştirerek her iki alana da zarar vermektedir.

Bunun için eğer İslam Din dersi okulda başarılı olacaksa, yerel İslam cemaatleri ile işbirliği içinde çalışmak zorundadır. Böyle birlikte çalışma

denemeleri göstermiştir ki, en azından öğrencilerin sırtına çift taraflı yüklenme açısından bir orta yol bulmak mümkündür.

Bunun için eğer İslam Din dersi okulda başarılı olacaksa, yerel İslam cemaatleri ile işbirliği içinde çalışmak zorundadır. Böyle birlikte çalışma denemeleri göstermiştir ki, en azından öğrencilerin sırtına çift taraflı yüklenme açısından bir orta yol bulmak mümkündür.

4. İslam Din dersinin politik ve toplumsal anlamı üzerinden hedef dışı tartışmalar

Hedeflenmemiş toplumsal ve politik anlam ile kastedilen, Alman okullarında İslam Din dersi düzenleme fikri, ya da onun anlamı, hedefleri, muhtevası, politikada ve toplumda kabulü etrafındaki tartışmalar ile ilgili değildir. Bu hedeflenmemiş etkiler burada açıklanacaktır, çünkü onlar buraya kadar sözü edilen alanların hepsi üzerinde göz ardı edilemeyecek derecede etkili olmaktadır.

-Mesela Kuzey Ren Vestfalya program tasarısının Katolik ve Protestan Din dersi öğretmenleri nezdinde bu derece büyük yankı bulması hedeflenmemiştir. Gerçi "diğer dinler" ve İslam da Hıristiyan Din dersinin muhtevasında bulunmuştu, -fakat bu daima kendi dininin veya mezhebinin bakış açısından, kendi düşüncesine karşı savunmacı, diğer dinlere karşı ise üstünlük taslayıcı ve eleştirici idi. Kuzey Ren Vestfalya programını Müslüman çocuklar için bir Din öğretimi şeklinde nitelendiren bu sınırlı tutulmuş hedefler ve muhtevalar şimdi artık bir içten bakışa, İslam'ın kendisinden hareketle düşünmeye yol açtı. İslam bugün pek çok Hıristiyan Din dersi öğretmeni tarafından kendisinininki gibi çok değerli ve sempatik bir din olarak görülmekte. Bu alanda Kuzey Ren Vestfalya tasarısının azımsanamayacak yardımı olmuştur.

-Mevcut İslam Bilimlerinin bilimsel zihniyetini eleştirme de hedeflenmiş değildi. Bir İslam Din dersi planı ancak İslam'ın kendisinden hareketle geliştirilebilir. Klasik İslam Bilimleri de İslam'ı sürekli analitik olarak üstünlük taslayıcı, dışlayan bir tavırla araştırmıştır. O, Batı Avrupa Filoloji sanatını yansıtmakta, İslam'ın karakterini ortaya koyan değerleri, ölçüleri, davranış kalıplarını, düşünce tarzlarını ve mantık işleyişini Batı Avrupa aydınlanma düşünce tarzına göre anlamakta ve anlatmaktadır. İslam'a karşı biraz daha anlayış baskısı gerçi İslam Bilimlerinin güvenilirliğini sarsmadı, fakat bu yolla bu bilimlerde bir zihniyet değişikliği meydana geldi ve şimdiye kadar doğruluğu tartışılmayan İslam söylemlerinin sorgulanmasına yardımcı oldu.

-Bizim çok yüksek seviyede saygınlığı olan hukuk devleti olma niteliğimizin İslam'a karşı sistematik bir toleranssızlık aracı haline geldiği gibi bir sonucun ortaya çıkması da hedeflenmemiştir. İslam'ı kurumlaştırarak Alman Toplum yapısına entegre etme denemeleri açıkça gösterdi ki, Alman hukuk sistemi ve Alman hukuk düşüncesi, Devlet ve Din ilişkileri açısından Hıristiyanlıkla sınırlıdır, yani aslında sadece Hıristiyanlık haklarını tanımaktadır ve kavrayabilmektedir. İslam'ı mevcut hukuk yapısına

uydurma çabaları ile görülmüştür ki, Almanya'daki hukuk sistemi ve hukuk devleti Almanya'nın Anayasasında yazılı temel haklar, Din ve inanç özgürlüğü -gerçekten hedefe yönelen değil, fakat fonksiyonel olan- bu kabullerin Hıristiyan mezhepleri lehine, taraflı bir uygulamasıdır.

-Alman okullarında İslam Din dersi için harcanan çabalar çok farklı ilgileri harekete geçirmiştir. Bu konu üzerinde daha önce konuşulmuştu. Gerçekten de Türk hükümetleri seksenli yıllara kadar bu sorunla ilgilenmemişti. Türkiye'nin bir yandan İslam ülkeleri politika alanında, diğer yandan Batılı ülkeleri politika alanlarında yerini yeniden belirleme çabaları, ilk defa Türk devletini yurt dışında, Batıda Din öğretimi konusunda uyardı. En azından şimdiki Türk yönetimi Türkiye'de İslam dünyası ve kültürü ile Batı endüstrileşmesi arasında bir "eklem" yeri görmekte. O kendisini İslam dünyasına karşı bir endüstrice modernleşme örneği, Batı endüstri toplumlarına karşı da İslam kültürünün bir öncüsü olarak görmektedir. Bu İslam öncülüğü için en iyi delil, bir Türk hükümetinin İslam dünyasına, İslam Din öğretiminin Hıristiyan bir devlette başarılı bir organizasyonunu sunması olamaz mı?

- İslam Din dersleri çabaları, İslam ülkelerinde Alman itibarının düzeltilmesinde de benzer bir rolü oynamıştır.

-Tarih açısından ilave edilmesi gereken bir diğer etki de işaret edilmeye değerdir. Federal Almanya'da Din uygulamalarından uzak duran, fakat aynı zamanda İslam'ın Alman toplumunda bağımsızca gelişmesini benimsemiş, önemli sayıda entelektüel bulunmaktadır. Onları harekete getiren güç, Din değil, tarih ve ahlak tarzıdır. Onlar Alman kültürüne ve günlük hayatına çok yabancı olan İslam'ı kendi manevi, kültürel ve günlük hayatına katma toleransı göstermeyi, Almanların tarihten gelen öğrenme kabiliyeti olarak görmektedirler. Onlar İslam'ın manevi ve toplumsal entegrasyonu için çalışmayı, yabancıya, yabancı kültüre ve Hıristiyanlıktan başka dinlere karşı geleneksel Alman davranışlarında bir kırılma olarak görmektedirler. İslam'ın ülkedeki yaygınlığı onlara tarihin bir şansı olmaktadır.